

Negende jaargang • nummer 17 • mei 2001

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

**Bastet
75 jaar**

Negende jaargang • nummer 17 • mei 2001

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

**Bastet
75 jaar**

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkoop deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag: De kop van de Afrodite van Knidos naar Praxiteles uit vierhonderd voor Christus
Foto afkomstig uit Max Suerlandts Griechische Bildwerke uit 1909

Rudi van der Paardt 4
Een moderne Proteus
Frédéric Bastet wordt vijftenzeventig jaar

Karin de Graaff 18
'Het museum is mijn lust en mijn leven'
Een gesprek met Caroline de Westenholz

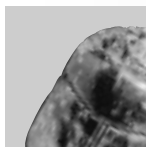
Caroline de Westenholz 22
'A distinguished guest' to Bagni di Lucca
Evangeline Whipple over Louis Couperus

Nieuwsbrief 34
Louis Couperus Museum

Korte Arabesken 41

3 **Geachte donateurs**

8 Willem B.S. de Vries
Passage in Pasoeroean
Wat is er nog over van het residentiehuis waar *De stille Kracht* begon?

20 Menno Voskuil
De stoelen van Couperus
Een zeer interessant kavel onder de hamer

28 Erik Löffer
Couperus en D'Annunzio
Een kleine stilistische vergelijking

37 **Van en over Couperus en anderen**

44 **Couperus Cahier VI**

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Drs. R. Breugelmans

Conservator Universiteitsbibliotheek Leiden; bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirix

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische studie*.

Dr. J.A.H. Fontijn

Wetenschappelijk onderzoeker Universiteit van Amsterdam; auteur van diverse publicaties over Louis Couperus en biograaf van Frederik van Eeden.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff.

Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus, Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*.

Dr. J.E. Koch

Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies (Couperus Cahier I)*.

Prof. dr. H.S. Versnel

Hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Directeur Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis; bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Drs. Karin de Graaff-Peterson

Voorzitter

Ria Keene-Fiolet

Secretaris

Han Peek

Penningmeester

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Hans Kreuzen

Algemeen lid

Mr. Pieter Verhaar

Algemeen lid

Notariskantoor Hochtin Boes

Stichtingsregister Kamer van Koophandel:

S 157707

Geachte donateurs

Het zal u ongetwijfeld niet zijn ontgaan, dat de omslag van *Arabesken* deze keer gesierd wordt door de beeltenis van onze erevoorzitter Frédéric Bastet. Daar bestaat natuurlijk een goede reden voor. Op 20 september van dit jaar hoopt Bastet zijn vijfenzeventigste verjaardag te vieren en wij hebben gemeend, dat we deze gelegenheid aan moeten grijpen om hem tijdens een feestelijke Genootschapsdag hulde te brengen voor al het prachtige werk dat hij heeft verricht, in het bijzonder naar aanleiding van het oeuvre van onze geliefde schrijver. Over deze feestelijke middag, die gepland is op 23 september, kunt u alles lezen in dit nummer.

Wat kunt u nog meer verwachten? In 'Een moderne Proteus' neemt Rudi van der Paardt alvast een voorschot op alle lofuitingen die Bastet in september ongetwijfeld ten deel zullen vallen en hij maakt ons deelgenoot van zijn waardering voor de man die in zijn ogen 'zich op zoveel culturele gebieden met zo'n grote frequentie en op zo'n hoog niveau heeft gemanifesteerd.' Ook het Louis Couperus Museum maakt zich op voor een feest, want op 10 juni aanstaande wordt het eerste lustrum gevierd. Caroline de Westenholz kijkt met ondergetekende terug op vijf succesvolle jaren. Belofte maakt schuld: vorige maal konden we het artikel van Willem de Vries over het residentiehuis in Pasoeroean wegens ruimtegebrek niet plaatsen. Ditmaal treft u het wel aan, evenals bijdrage van Caroline de Westenholz over Evangeline Whipple. Tot slot wijdt Erik Löffler enige pagina's aan een stilistische vergelijking tussen het werk van Couperus en de Italiaanse schrijver D'Annunzio.

Tot onze teleurstelling moet ik u namens het bestuur van het Louis Couperus Genootschap meedelen, dat wij de voorgenomen Couperus-reis naar Rome wegens gebrek aan belangstelling hebben moeten afgelasten.

Aftreden voorzitter

Na vierenhalfjaar bestuursverantwoordelijkheid zal ik op 1 juni a.s. aftreden als voorzitter van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Ik vond het een boeiende 'baan', maar de combinatie voorzitter/ redacteur vergde zo veel van mijn tijd, dat ik aan een aantal andere werkzaamheden niet meer toekwam. Ik heb de knoop doorgehakt, zij het met moeite, en gekozen voor het redacteurschap van *Arabesken* en de *Couperus-Cahiers*. Helemaal verbroken zijn de banden dus niet en dat doet me deugd, want ik heb in de afgelopen jaren velen van u leren kennen als enthousiaste Couperus-liefhebbers en vaak bijzonder aardige mensen. Hoewel het eerste jaar me niet meeviel – het oude bestuur was bijna compleet afgetreden – zijn de afgelopen jaren, waarin het Genootschap een boeiende ontwikkeling heeft doorgemaakt – ik denk hierbij aan de restyling van het blad en de ontwikkeling van een eigen website – voor mij een onvergetelijke ervaring geweest. Ik wil u, leden van ons Genootschap, vanaf deze plaats harte danken voor uw steun, voor de talloze complimenteuzen en bemoedigende brieven en telefoontjes en voor de spaarzame momenten, dat ik met sommigen van u persoonlijk heb kunnen kennismaken. Het bestuur, dat uw blijvende steun van harte verdient, zal op zoek gaan naar een geschikte kandidaat voor het voorzitterschap. Voorlopig neemt algemeen bestuurslid Hans Kreuzen de taken van de voorzitter waar. Voor zaken van bestuurlijke aard kunt u zich tot hem wenden (070 - 323 26 02).

Ik vond het een eer om uw voorzitter te zijn en hoop dat het u allen goed gaat.

Karin de Graaff

FRÉDÉRIC BASTET WORDT VIJFENZEVENTIG JAAR:

Een moderne Proteus

op disk: SchildBastet. Bijschrift:
Frédéric Bastet door Marike Bok.
op doek, 1993. Collectie Louis
Couperus Museum

weede op disk:
Omslag van De schele hertogin

Als Fred Bastet, die over enkele maanden de driekwart eeuw volmaakt, terugkijkt op de door hem afgelegde weg, kan hij weinig redenen hebben tot ontevredenheid. Ik heb nu met een mij als classicus vertrouwde stijlfiguur uitgedrukt wat ik ook positief zou kunnen formuleren: Bastet kan trots zijn op wat hij in dienst van de Leidse Universiteit en het Museum van Oudheden, alsmede in het *otium* waarvan hij al jaren geniet, heeft gepresteerd.

Door Rudi van der Paardt

Ik kan het nog krachtiger uitdrukken: er zijn in ons taalgebied weinig intellectuelen die zich op zoveel culturele gebieden met zo'n grote frequentie en op zo'n hoog niveau hebben gemanifesteerd als Bastet in ongeveer een halve eeuw heeft gedaan. Een classicus denkt al gauw aan de figuur van Proteus, als hij voor die veelzijdigheid een mythisch symbool wil gebruiken.

In zijn eigen vak, de klassieke archeologie, was en is Bastet een expert van internationaal niveau op het gebied van de Romeinse wandschilderkunst. Een veel groter publiek bereikte hij met zijn talrijke artikelen over een keur van antieke onderwerpen, die hij bundelde in vijf delen 'Wandelingen door de antieke wereld'. Typerend voor veel van deze stukken is dat zij de beeldvorming van de oudheid in latere tijden aan de orde stellen: met zijn belangstelling voor het verschijnsel receptie in de kunst was Bastet zijn tijd ver vooruit.

Romans en novellen

Met publicaties op zijn vakgebied, voor specialisten en algemeen belangstellenden, heeft Bastet zich niet tevredengesteld: hij heeft zich ook ontpopt als dichter, als schrijver van fictie en als essayist op het gebied van de literatuur en de muziek. Zijn poëtische productie is relatief bescheiden, hoewel zeker niet onopgemerkt gebleven. Begonnen als dichter met strenge vormen, is hij hoe langer hoe meer de kant opgegaan van het vrije vers, met sterk associatieve beeldspraak, om vervolgens weer naar klassieke vormen terug te keren. Er is een duidelijk verband tussen deze poëzie en de archeologie: enkele van Bastets mooiste gedichten bevatten een hoogst persoonlijke impressie van antieke artefacten. Ook de bloemlezing die hijzelf uit zijn poëzie samenstelde, *Catacomben* (1980), heeft een titel die naar zijn specialisme verwijst.

Er zijn ongetwijfeld verbanden tussen de archeologie en Bastets novellen en romans, maar die zijn toch minder duidelijk. Zeker, zijn drie 'jeugdwerken' *De aardbeving*, *Heksendans* en *Lava* zijn in een bundel herdrukt met de titel *Op weg naar het zuiden* (1986), waarin de liefde van Bastet voor het mediterrane gebied tot uitdrukking komt. In de novellenbundels *Lobster cocktail* (1986) en *De stoptrein* (1989) is weinig van de archeoloog Bastet merkbaar. Het zijn novellen van een onhollands karakter, wellicht nog het best te vergelijken met de verhalen van Roald Dahl. In ieder geval worden zij gekenmerkt door een milde ironische toon, die af en toe wordt aangescherpt tot bijtende spot. Van een heel andere categorie zijn Bastets grote romans uit het afgelopen decennium: *Funérailles* (1993) en *De schele hertogin* (2000). Laatstgenoemd boek is een historische roman, de enige die Bastet schreef; het eerstgenoemde is een fijnzinnige verkenning van de problematiek van de ouderdom, met een uitgewogen muzikale structuur. Hoe verschillend beide romans ook zijn, ze hebben met elkaar gemeen de gedistantieerde verteltrant, die neigt naar ironie, een heilzaam antidotum waar het gaat om ernstige onderwerpen.

De overstap naar Bastets essayistische en literair-historische werk kan men het best maken door *Helse liefde* (1997) het eerst te noemen, ook al is dit zeer omvangrijke biografische essay als laatste in deze categorie geschreven. In dit boek worden, op grond van getuigenissen, brieven en andere documenten, de verwickelingen geschetst tussen de componisten Chopin en Liszt, alsmede George Sand en Marie d'Agoust. Uiteraard vormt muziek een belangrijk thema in *Helse liefde*: net als in *Funérailles* proeft men welk een belangrijke factor de muziek voor Bastet zelf vertegenwoordigt.

Vosmaer en Couperus

Er zijn uiteraard verschillen tussen *Helse liefde* en Bastets studies over Carel Vosmaer en Louis Couperus, maar wat ze gemeen hebben is dat ze berusten op zorgvuldig bronnenonderzoek. Het behoeft weinig betoog dat Bastet de neerlandistiek grote diensten heeft bewezen door vanuit zijn achtergrond als classicus twee auteurs, voor wie de oudheid van zulk een eminente betekenis is geweest, te belichten. Vosmaer dreigde in 1967, toen Bastet zijn biografische schets publiceerde (in 1989 herdrukt onder de titel *Met Carel Vosmaer op reis*), gemarginaliseerd te worden en als hij nu weer een naam van betekenis is, dan kunnen wij dat zonder meer op het conto van Bastet schrijven. Wat Couperus betreft: hier lag de situatie wat anders. Er was wel degelijk belangstelling voor zijn werk in de jaren zeventig, wat alleen al mag blijken uit het feit dat de (onvolledige) 'Verzamelde Werken', in twaalf dundrukdelen, konden worden herdrukt. Wat ontbrak was een volwaardige biografie waarin leven en werk in samenhang werden beschreven, vanuit een andere invalshoek dan die welke Van Tricht in zijn beknopte psychobiografie *Louis Couperus* (1960)

had gekozen. De kwaliteiten van Bastets opus magnum *Louis Couperus. Een biografie* (1987) behoeft ik op deze plaats niet uitgebreid aan de orde te stellen. Het boek is en wordt van sommige kanten bekritiseerd, maar het wordt meestal als voorbeeldig in dit moeilijke genre bestempeld. Ook het grote publiek bleek deze studie over Couperus zeer te waarderen: de biografie werd na verschijnen snel een aantal malen herdrukt. In het spoor hiervan publiceerde Bastet een fotoalbum *De wereld van Louis Couperus* (1991) met een tekst die als een samenvatting van de grote biografie mag gelden.

Ik heb nog niet alle titels van Bastet genoemd, maar dat zal ook niet nodig zijn om mijn opvatting over de veelzijdigheid van zijn werk duidelijk te maken. Eén boek wil ik nog noemen: het gaat om een ietwat paradoxale publicatie, omdat zij opgeslokt lijkt door de zojuist genoemde biografie. Ik bedoel: *Een zuil in de mist* (1980), waarin de diverse artikelen die Bastet in de jaren zeventig over Couperus schreef zijn gebundeld. Het is dit boek geweest dat van mij een enthousiast Couperus-lezer heeft gemaakt en mij definitief voor diens werk heeft gewonnen. Een dergelijke adhortatieve kracht kan men bepaald niet aan elke literair-historische publicatie toekennen.

Het zij Bastet gegeven nog vele jaren in goede gezondheid door te brengen en voorzichtig hoop ik nog op een uitbreiding van zijn inmiddels omvangrijke *opera omnia*. ♣

Feestelijke Genootschapsdag ter ere van de vijfenzeventigste verjaardag van Frédéric Bastet

Op zondag 23 september heeft het bestuur van het Louis Couperus Genootschap de eer om u uit te nodigen op een gedenkwaardige middag die in het teken zal staan van de vijfenzeventigste verjaardag van onze erevoorzitter prof. dr. F.L. Bastet. Het Couperus Genootschap wil samen met leden van het bestuur van het Louis Couperus Museum, leden van het Comité van Aanbeveling, vrienden en bekenden van de jarige Bastet hulde brengen voor al het prachtige en hoogstaande werk dat hij over onze grote auteur heeft geschreven en samengesteld. Na het officiële gedeelte, waar natuurlijk veel plaats is voor muziek en waar onder andere Dick van Vliet en Caroline de Westenholz acte de présence zullen geven, wordt de middag besloten met een receptie waar u de jarige persoonlijk de hand kunt schudden.

Datum: Zondag, 23 september 2001
Tijd: Aanvang: 14.30 uur
Plaats: De aula van de Koninklijke Bibliotheek
Adres: Prins Willem Alexanderhof 5, Den Haag (gelegen naast station C.S., parkeergarage aanwezig)
Prijs: f 15,- voor donateurs f 25,- voor introducés
Reserveren: U dient dit bedrag over te maken voor 16 juli a.s. op girorekening 8155340 t.n.v. Stichting Louis Couperus Genootschap inzake evenementen, 5262 RC Vught o.v.v. Bastet . Uw toegangsbewijzen liggen dan gereed bij de ingang van de aula van de KB.

Programma

- Lezing door prof.dr. H.T.M. van Vliet over het handschrift van *Metamorfoze*
Muzikaal intermezzo
- Caroline de Westenholz in gesprek met Frédéric Bastet
Muzikaal intermezzo
- Aanbieding cadeaus, waaronder F.L. Bastet: *Al die verloren paradijzen*, een voor de gelegenheid samengestelde bundel met artikelen over het werk van Louis Couperus
- Dankwoord Bastet
- Receptie

U kunt de bundel *Al die verloren paradijzen* tijdens de receptie kopen

Passage in Pasoeroean

Er bestaat een foto uit voormalig Nederlands-Indië die veel liefhebbers van Couperus' werk zullen kennen. Men ziet de resident van Pasoeroean, omringd door zijn personeel, voornamelijk poserend op de voorgalerij van het residentiehuis. Hier voltooide Couperus in 1899 het manuscript van *Langs lijnen van geleidelijkheid* en maakte hij een begin met *De stille kracht*, waarin het huis een belangrijke rol speelt. In hoeverre komen de beschrijvingen van het residentiehuis in zijn roman overeen met dat op de foto? En wat zou, honderd jaar later, nog over zijn van dit huis? Zou het nog wel bestaan? Een bezoek aan het huidige Pasoeroean in Indonesië gaf uitsluitsel.

Door Willem B.S. de Vries

De imposante foto is gemaakt tegen het einde van de negentiende eeuw.¹ Toen bestond er op Oost-Java de residentie Pasoeroean, met de gelijknamige hoofdplaats gelegen aan de Straat Madoera. Dergelijke opnamen sierden de fotoalbums die Europeanen van de betere stand in Indië in de negentiende eeuw samenstelden. Gerenommeerde fotostudio's, waaronder bijvoorbeeld Woodbury & Page in Batavia, gaven zelf ook albums uit, die naar Europa terugkerende reizigers aanschafften als 'souvenir de voyage'.² Deze bevatten standaardopnamen van markante gebouwen in voornamelijk Batavia en van plaatsen op West- en Midden-Java. De foto's zijn momenteel zeer gezocht, omdat zij historisch waardevol zijn en het nostalgische *tempo doeloe*-gevoel voeden. Verzamelaars bieden op veilingen veel geld voor deze overgankelijke opnamen, die veelal verdwijnen in gesloten collecties.

Verzonken Indische wereld

Het is de onschatbare verdienste van de Indië-kenner Rob Nieuwenhuys (1908-1999) dat hij al vroeg talrijke Woodbury & Page-achtige foto's heeft getraceerd en beschreven. Nieuwenhuys publiceerde vier boeken met foto's, die alle worden begeleid door weemoedig stemmende teksten. Als indischman uit het begin van de vorige eeuw kende hij de verzonken Indische wereld als geen ander. De fotoboeken van Nieuwenhuys bevatten vele afbeeldingen van plaatsen die Couperus heeft bezocht in de drie perioden waarin hij overwegend op Java verbleef.³ Couperus heeft met zijn onovertroffen beschrijvingen van Indische taferelen in *De stille kracht* sterk bijgedragen aan het vastleggen van die voor goed verloren tijd.

Nieuwenhuys wijdt in zowel zijn fotoboek *Baren en oudgasten* alsook in zijn literatuuroverzicht *Oost-Indische Spiegel* een hoofdstuk aan de Indische wereld van Couperus. In het eerste boek wordt in een beknopte kroniek van de familie Couperus aandacht besteed aan de tweede reis van Couperus naar Java, in 1899. Hij was toen zesentwintig jaar oud en die reis vond plaats zevenentwintig jaar na zijn eerste aankomst op Java. Nieuwenhuys verhaalt hoe Couperus en zijn vrouw Elisabeth, na bezoeken aan onder andere Batavia en Buitenzorg, in juni van dat jaar de Midden-Javaanse residentieplaats Tegal bezochten. Hier diende Couperus' zwager Gerard J.P. (de la) Valette (1853-1922), die was getrouwd met zijn oudste zuster Trudy, al enkele jaren als resident. Toen Valette

op 10 augustus 1899 naar de residentie Pasoeroean werd overgeplaatst, is Couperus hem kort daarop nagereisd.

Het verblijf van Couperus in het residentiehuis in Pasoeroean, als voorlopig eindpunt van een maandenlange en prachtige reis over Java, was literair zeer vruchtbaar. Hier voltooide hij zijn manuscript *Langs lijnen van geleidelijkheid* en begon hij op 8 oktober 1899 met *De stille kracht*.⁴

Ideeën voor zijn roman deed Couperus al op in Tegal en die kregen nadien in Pasoeroean meer vorm. Zijn ervaringen in de havenplaatsjes Tegal, aan de noordkust van Java, en in Pasoeroean, aan de oostkust, heeft hij in *De stille kracht* samengebracht in het fictieve plaatsje Laboewangi. Aangenomen mag worden dat Couperus de naam Laboewangi heeft ontleend aan de Javaanse woorden *laboean* (ankerplaats) en *wangi* (geurig). Met het 'geurige' zal hij de welriekende natuur aldaar bedoeld hebben. In de Indonesische archipel hebben overigens meerdere havens een naam waarvan het eerste element *laboean* (in het Indonesisch: *labuhan*) luidt.

Valette

De foto van de groep op de voorgalerij van het residentiehuis in Pasoeroean verbeeldt treffend de lokale wereld van het binnenlands bestuur zoals die wordt beschreven in *De stille kracht*. De aanwezigheid van de plaatselijke inheemse gezagsdrager, de regent (*adipati*), zou dit beeld nog hebben gecompleteerd. De resident straalt macht uit en lijkt zich bewust van zijn verantwoordelijkheid. Als vertegenwoordiger van de gouverneur-generaal behartigt hij 'honderde belangen van Europeanen en Javanen', heet het in *De stille kracht*.⁵

Hij onderschat echter de geheime vijandschap van de Javaan. Diens hostiliteit tegen de vreemde overheerser en de dreigende fataliteit die hiermee samenhangt, is het mystieke element en tegelijk het grondthema in de roman.⁶ Couperus heeft het naderend einde voor het Nederlandse bestuur van Indië, dat hij in geëigend Javaans *tjilaka* (onheil) noemt, goed aangevoeld. Hij zal hierover met Valette hebben gesproken, die hem ook over andere Indische zaken informeerde ten behoeve van zijn boek.

Valette was niet alleen goed op de hoogte van de toestand in Pasoeroean, hij kende ook andere delen van Java. Blijkens de jaargangen van de *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië* heeft hij zware posten in verschillende residenties bekleed. Wat opvalt, is dat hij van 1882 tot 1889 al secretaris, dat wil zeggen plaatsvervanger van de resident van Pasoeroean was geweest. Uit de aard van deze functies kan worden afgeleid dat Valette door het gouvernement een bekwaam bestuursambtenaar werd bevonden. Het zal de Couperus-lezer bekend zijn dat Valette daarnaast bijzonder geïnteresseerd was in literatuur. Hij gold als een begaafd schrijver die in 1880 de aandacht trok met zijn boek *Baren en oudgasten* (dat Nieuwenhuys inspireerde). Curieus is dat Valette tijdens zijn ziekteverlof in Nederland, op 22 januari van hetzelfde jaar, in het Haagse theater Diligentia kennis maakte met Multatuli, die daar toen een voordracht hield. Er vloeide een jarenlange briefwisseling uit voort.

Voordelige posities

De kans is groot dat Couperus de foto van het residentiehuis, die Nieuwenhuys dateert op 1898, niet heeft gekend, omdat deze lange tijd alleen in particulier bezit was. Volgens Nieuwenhuys poseert in het midden van de voorgalerij van het huis de voorganger van Valette, resident André Salmon Vzn. (1844-1901). Rechts van hem, voor de pilaar, staat als enige Europese ongetwijfeld diens vrouw. Zij zouden zo model hebben kunnen staan voor de hoofdpersonen in *De stille kracht*: resident Van Oudijck en zijn vrouw Léonie. Volgens zijn dienststaat was Salmon resident van Pasoeroean van 15 september 1891 tot 10 augustus 1899. Direct daarvoor was hij vele jaren als assistent-resident in die residentie werkzaam geweest.⁷

Het residentschap van Pasoeroean was de laatste functie van Salmon, want hij kreeg op zijn verzoek in 1899 eervol ontslag en keerde terug naar zijn geboortestad Den Haag. Zo hij iets was - naast oud-Indisch ambtenaar - was ook hij een Hagenaar, om met Couperus te spreken. Salmon overleed twee jaar later in de Delistraat, in de Archipelbuurt waar toen ook Couperus woonde. Salmon zal op zijn wandelingen naar bijvoorbeeld de sociëteit 'De Witte' aan het Plein, hét trefpunt voor Indischgasten, regelmatig de bij Couperus zogeheten 'hoge brug' (Nassaubrug) aan de Mauritskade zijn overgestoken. Zeer waarschijnlijk heeft Salmon kennis genomen van *De stille kracht*, dat immers voor hem zoveel herkenbaars bevatte. In ieder geval zal er in 'De Witte' over het opzienbarende boek zijn gesproken.

Vermeldenswaard is verder dat het traktement van Salmon in Pasoeroean 1250 gulden per maand bedroeg, exclusief emolumenten.⁸ Om een idee te krijgen van de huidige waarde van het bedrag moet dit tenminste met de factor vijftien worden vermenigvuldigd. Valette, wiens dienststaat in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag om onverklaarbare redenen ontbreekt, zal hetzelfde salaris hebben ontvangen. Aangezien Valette tot 15 april 1907 in Pasoeroean in functie is geweest en gelet op de hoge functies die hij daarvoor vervulde, heeft hij een klein fortuin verdiend. Met dit kapitaal en zijn pensioen dat tegen de zesduizend gulden per jaar moet hebben bedragen, kon hij na zijn repatriëring, in 1909, zijn stand in Haagse kringen ruim ophouden.

In het algemeen waren de hogere ambtenaren in Indië er op uit 'voordelige posities' te verwerven, om aan het einde van hun carrière over een klein vermogen te kunnen beschikken. 'Zooveel binnen, en dan weg, uit Indië weg, naar Europa', typeert Couperus in *De stille kracht* hun mentaliteit.⁹ De rechtschappen Van Oudijck had een dienstbaardere instelling. Bovendien zag hij op tegen het 'vegeteeren in Den Haag, in een klein huis, met een bittertje in de Witte en in de Besogne-kamer - met oude pruiken... brr!!'¹⁰ De gedachte hieraan gaf Van Oudijck kennelijk hetzelfde kriebelig gevoel dat Couperus kreeg als hij lang in Den Haag verbleef.

Pasoeroean was toentertijd voor elke bestuursambtenaar een gewilde standplaats. Deze residentie was economisch belangrijk, omdat zich hier de grootste suikerondernemingen van Java bevonden.¹¹ Vanuit Pasoeroean werd de ruwe rietsuiker naar de veilingen in Nederland verscheept. Ambitieuze residenten in dit gewest probeerden met het opvoeren van de suikeropbrengsten de aandacht van het gouvernement op zich te vestigen, omdat dit promotie voor hen kon opleveren. Ook Van Oudijck, de imaginaire resident van Pasoeroean, had in vijf jaar zijn gewest tot bloei weten te brengen.¹²

Onder degenen die Pasoeroean ooit als standplaats ambieerden, was overigens nog een andere beroemde schrijver die in Indië was geweest. Vanwege de financiële aantrekkelijkheid verzocht Eduard Douwes Dekker (1820-1887) in 1859, toen hij opnieuw in Indische ambtelijke dienst wilde treden, de minister van Koloniën om te worden benoemd tot resident van Pasoeroean.¹³ Vanwege zijn reputatie als dilettant kwam Douwes Dekker niet in aanmerking voor deze post, trouwens voor geen enkele ambtelijke herbenoeming.

Indisch-binnenlandsche sluimering

Volgens de eerdergenoemde *Almanak* omvatte de residentie Pasoeroean in 1899 de drie afdelingen Pasoeroean, Bangil en Malang. De bezetting van het residentiekantoor, dat was gevestigd in het residentiehuis in Pasoeroean, bestond naast de resident uit de secretaris, een commies, een commies derde klasse en een aantal klerken.¹⁴ Zoals gebruikelijk werden zij bijgestaan door een aantal, ook in *De stille kracht* genoemde, *djoeroe toelis* (Indo-Europese schrijvers, kopiïsten). De overeenkomst met het residentiekantoor in de roman van Couperus is frappant: naast Van Oudijck figureren hier de secretaris, twee commiezen, zes klerken en tal van schrijvers.¹⁵

De beperkte bezetting van het kantoor in Pasoeroean hield verband met de economische achteruitgang van de residentie. In 1899 waren er drie vrij grote landbouwondernemingen overgebleven, waarvan er slechts één suikerriet verbouwde.¹⁶ De toonaangevende reisgids voor Indië in die jaren, in 1896 uitgebracht door de Koninklijke Paketvaart-Maatschappij (KPM), spreekt over de lange kaden in Pasoeroean 'waarop bijna geen beweging meer heerscht'.¹⁷ Couperus heeft dit gegeven gebruikt ten behoeve van het thema van *De stille kracht*, want Van Oudijck was blind voor 'het verval van zijne stad'.¹⁸ Gezien zijn behoefte aan informatie is het voorstelbaar dat Couperus de destijds actuele KPM-reisgids heeft aangeschaft.

Het is ook Pasoeroean waar de Nederlands-Indische publicist Willem Walraven (1887-1943) in 1929, toevallig exact dertig jaar na het verblijf van Couperus, een tweederangs hotel kocht. Wat dit betreft zijn er raakvlakken met *De stille kracht*. Walraven kwam, wat in Indië heette, 'uit de suiker'. Hij had in de jaren twintig (1921-1929) eerst op een suikerfabriek en daarna voor de vakvereniging De Suikerbond gewerkt. Het hotel van Walraven, voorheen hotel Morbeck, lag aan de Heerenstraat.¹⁹ De lezer weet dat Couperus de Heerenstraat in Laboewangi een rol laat spelen als de 'Lange Laan':

Aan die laan, als een avenue van tamarinde-boomen en flamboyants, lagen de villa's der voornaamste notabelen, flauw verlicht, doodstil, schijnbaar onbewoond, met, in de avondvaagheid opblakend, de rissen der gekalkte bloempotten. De rezident wandelde eerst langs het huis van den secretaris; dan ter andere zijde een meisjesschool; dan de notaris, *een hôtel* [cursivering van mij, WdeV], de post, de prezident van den Landraad.²⁰

De hotelonderneming van Walraven werd een mislukking, voornamelijk omdat er in Pasoeroean nauwelijks passanten kwamen. Ook hier is de gelijkenis met Laboewangi groot. Couperus schrijft dat er 'in het doodstille plaatsje van Indisch-binnenlandsche sluimering (...) niets was.'²¹ Walraven zou, in 1941, in het verhaal 'Op de grens' de kleinsteedse sfeer in het snikhete Pasoeroean nog eens onvergetelijk weergeven. Belangwekkend is zijn beschrijving van het residentiehuis, die in vergelijking met de foto ontluisterend is: 'Het residentshuis was eigenlijk een ruïne, met afgebrokkelde ringmuren en vervallen pleisterwerk.' Walraven probeert zich voor te stellen dat Couperus hier inderdaad heeft gelogeed en geschreven.²²

Verval

De bekende foto van het residentiehuis spreekt, omdat Couperus daar immers heeft gelogeed, tot de literaire verbeelding. Met enige fantasie ziet men Couperus, in de koelte van de vroege ochtend, in alle rust en met zicht op de *aloen-aloen* (centrale grasplein), op de voorgalerij schrijven. De onontbeerlijke fles *ajer belanda* (sodawater) bij de hand. Wellicht is hij af en toe afgeleid door het grappige geklets van een beo, die mogelijk ook de Salmons, evenals vele Europese families, in een bamboekooi op de galerij hielden. Het is tegen deze achtergrond dat de foto bij mij de vraag oproep of het huis nog zou bestaan. Een bezoek aan Pasoeroean heeft uitsluitel gegeven.

Vanuit het noordwestelijk gelegen Soerabaja leidt de Jalan Raya (Grote weg) naar Pasoeroean, via Jalan Niaga, vrij direct naar het centrum van het oude stadsdeel. Het plaatsje maakt een aangename indruk en het is begrijpelijk dat Couperus het leven hier gezelliger vond dan in Batavia.²³ Evenals in de dagen van Couperus drijven hier

Indonesiërs van Chinese afkomst en nazaten van Indiase handelsfamilies de *toko's*, en beheersen Javanen de *pasar*. Natuurlijk zijn er de onvermijdelijke straatventers met duwkarretjes die *nasi pecel* (rijst met groenten) en *mi bakso* (bamisoep) proberen te slijten. Zij doen denken aan de 'voorbijgaanden Chinees' in *De stille kracht*, die aan het hek van het residentiehuis *katjang goreng* (gepofte nootjes) aan de kinderen verkocht.²⁴

De aloen-aloen uit *De stille kracht* blijkt een dor plantsoen, waar het grote erf van het residentiehuis ooit is bijgetrokken. De eeuwenoude, heilige waringinboom tegenover het huis die Walraven nog noemt, is niet meer. Als een nieuw symbool staat er nu een gedenkteken dat is gewijd aan de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië. Ten slotte is de oude islamitische begraafplaats die aan het erf grensde, geruimd.

Met de foto in de hand heb ik het voormalige residentiehuis vrij gemakkelijk kunnen vinden. 'Aan het einde der Lange Laan lag diep in zijn voortuin het Residentie-huis', schrijft Couperus.²⁵ Maar de werkelijkheid is anders. Aan de westzijde van het plantsoen bevindt zich het huis, zoals de nieuwe foto toont, inmiddels ommuurd en ingeklemd tussen winkels en gebouwen. Het staat aan een straat die toepasselijk Jalan Alun Alun heet. Het huis is niet bewoond en lijkt als kantoor te worden gebruikt door een gemeentelijke instantie. Rechts van het huis is de nieuwe, groen glanzende moskee Agung Ali Anwar verrezen, die de oude *mesjid* uit de tijd van Couperus vervangt. Het is betreurenswaardig dat voor deze nieuwbouw de bijgebouwen van het residentiehuis zijn gesloopt.

Het residentiehuis zelf is in de jaren na het bezoek van Walraven ingrijpend verbouwd. Hierbij is de karakteristieke architectuur, die alle gebouwen van de koloniale overheid in de negentiende eeuw kenmerkte, ernstig geweld aangedaan. Aan de voorzijde van het huis bestaat nog een ingang en de ramen in de zijmuren zijn dichtgemetseld.

Van de marmeren vloer van de voorgalerij, die wellicht net zo 'gladwit spiegelde' als in *De stille kracht*,²⁶ resteren twee gebroken tegels voor de ingang. De pleisterzuilen zijn zwaar aangetast, de sierlijke daklijst is verwijderd en de buitenpetroleumlampen zijn waarschijnlijk het eerst verdwenen.

Er is niets te proeven van de bijzondere sfeer van het huis die uit de roman van Couperus spreekt. Het lijkt alsof het huis ook fysiek is geteisterd door de *pontianaks* (spoken) die in *De stille kracht* 's nachts actief waren. Verkeerde het huis ten tijde van Walraven al ernstig in verval, nu moet het opnieuw nodig worden gerestaureerd en eigenlijk in de oorspronkelijke staat worden teruggebracht. Tot het zover is, wordt gelukkig het rode pannendak voortdurend met water besproeid om uitdroging en instorting ervan te voorkomen.

Ondanks de verbouwing valt op dat de voorzijde van het residentiehuis die Couperus beschrijft in het begin van *De stille kracht* niet van dit huis is. Het heeft niet de 'portiek (...) met eene uitbreiding van indrukwekkend paleisportaal' gehad en er zijn ook geen verschillende galerijen geweest.²⁷ Dit alles ontbreekt ook op de oude foto van het huis in Pasoeroean. De beschrijving door Couperus komt inderdaad overeen met het majestueuze residentiehuis van Tegal, zoals Nieuwenhuys heeft aangetoond.²⁸ Met Bastet moet worden geconcludeerd dat Couperus gegevens van het residentiehuis in Tegal met die van het huis in Pasoeroean heeft gecombineerd voor de beschrijving van het huis in *De stille kracht*.²⁹

Aan de zuidzijde van het plantsoen, waar een bordje met Jalan Nusantara (Archipelweg) staat, herkent men de dienstwoningen van de toenmalige koloniale ambtenaren en de officieren van het KNIL-garnizoen. De gangbare koloniale bouwstijl is door de vele verbouwingen ernstig aangetast. De weg leidt naar de oude Europese wijk, die voor deel nog wel een statige koloniale sfeer ademt. In tegenstelling tot het residentiehuis zijn de eveneens wit gepilaarde villa's van de notabelen en 'suikerlords' goed onderhouden. Het zijn merendeels huizen van hoge overheidsfunctionarissen en kantoorpanden. In één hiervan is, hoe kan het anders, de Indonesische Suiker Maatschappij gevestigd. Er zijn in Pasoeroean nog dingen bij het oude gebleven, alleen de elites hebben definitief gewisseld. 🗑️

Ter wille van de consistentie is voor de Maleise en Javaanse plaatsnamen en termen (mede voor de 'couleur locale') zo veel mogelijk de oude spelling gebruikt.

Noten

1. Deze foto is afkomstig uit de collectie van het Letterkundig Museum in Den Haag. Het origineel, waarvan de maker onbekend is, bevindt zich echter in een particuliere verzameling. Bastet nam de foto op in *De wereld van Louis Couperus*. Amsterdam, 1991, p.89.
2. Zie S. Wachlin, *Woodbury & Page. Photographers Java*. Leiden, 1994.
3. Het gaat om zijn jeugdijaren van 1872 tot 1878 en zijn toeristische reizen 'oostwaarts' van 1899 tot 1900, en van 1921 tot 1922. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.619-634.
4. Aan de roman legde Couperus half april 1900, teruggekeerd in Europa, de laatste hand.
5. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.155.
6. Idem, p.230-231.
7. Informatie uit het Algemeen Rijksarchief (ARA), Den Haag, archief Ministerie van Koloniën, Stamboeken Burgerlijke Ambtenaren in Oost-Indië 1814 - ca.1940, inventarisnummer A909, folio Q 476 (A. Salmon Vzn.); nummer A912, folio T 103 (G.J.P. Valette) ontbreekt.
8. Zie idem.

9. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.210.
10. idem, p.36.
11. In het verleden, vooral ten tijde van het cultuurstelsel, was de zogenoemde suikerhoofdstad van Java een aanmerkelijk lucratievere post geweest. Toen ontvingen succesvolle residenten hoge productietoeslagen (cultuurprocenten) op hun salaris. Gaandeweg kwam de suikerlandbouw steeds meer in handen van particuliere ondernemers die gefortuneerd werden. Zo was in *De stille kracht* ook de suikerfabriek 'Patjaran', vijftien paal (22,5 kilometer) buiten Laboewangi gevestigd en eigendom van de Indische familie De Luce, een bedrijf dat in de goede jaren miljoenen guldens winst opleverde. De benijdenswaardige omstandigheden waarin suikerdynastieën, zoals de familie De Luce, verkeerden, wordt helder beschreven door C. Fasseur in zijn baanbrekende studie *Kultuurstelsel en koloniale baten*. Leiden, 1975.
12. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.33.
13. Zie Multatuli, *Volledige Werken*, deel 10. Amsterdam, 1960, p. 122. Toevallig was dit precies veertig jaar voor de benoeming van Valette. In een brief van 20 november van dat jaar bekende de chronisch armlastige ex-assistent-resident van Lebak Douwes Dekker aan zijn vrouw Everdine: 'De schulden jagen mij naar Indie.' (idem, p.121).
14. *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1899*. Batavia, 1900, p.188-190.
15. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.40. Bovendien moet de aandacht worden gevestigd op enige gelijkenis tussen de naam van de regent in *De stille kracht* en die van de regent van Pasoeroean. Heet de inheemse gezagsdrager in Laboewangi Raden Adipati Soerio Soenario Adiningrat (p.34: 49), de naam van de regent in Pasoeroean luidde Raden Mas Adipati Ario Soegondo. Het lijkt er sterk op dat Couperus de naam van zijn regent heeft gebaseerd op die van de laatstgenoemde, met wie hij vast wel kennis heeft gemaakt. Het is overigens dezelfde Almanak die de ondergeschikten van Van Oudjick bestudeerden voor eventuele mogelijkheden tot promotie (p.34). De procedure was dat de gouverneur-generaal, in die jaren W. Rooseboom (1899-1904), op voordracht van zijn hoofden, ambtenaren benoemde. Ambtenaren die hiervoor in aanmerking dachten te komen, konden hun belangstelling voor bepaalde functies bij hun chefs kenbaar maken.
16. *Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1899*. Batavia, 1900, p.298-299; 431.
17. J.F. van Bemmelen en G.B. Hooyer, *Reisgids voor Nederlandsch-Indië, samengesteld op uitnodiging der Koninklijke Paketvaart Maatschappij*. Batavia, 1896, p.75.
18. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.39.
19. F. Okker, *Dirksland tussen de doerians. Een biografie van Willem Walraven*. Amsterdam, 2000, p.142-144; 240.
20. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.7.
21. Idem, p.123; 41.
22. W. Walraven, *Op de grens. Korte verhalen, brieffragmenten, kronieken*. Amsterdam, 1952, p.14-15. Couperus werd door Walraven bewonderd, omdat die - evenals hijzelf - niet over een 'diploma' beschikte. Zie F. Okker, *Dirksland tussen de doerians. Een biografie van Willem Walraven*. Amsterdam, 2000, p.189. Overigens heeft Walraven een heruitgave van Couperus' *Metamorfoze* (1897) voor *De Indische Courant*, het blad van De Suikerbond, gerecenseerd.
23. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p. 227.
24. Louis Couperus, *De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 17, p.30.
25. idem, p.5.
26. idem, p.12.
27. idem, p.5-6; 12.
28. In Rob Nieuwenhuys' *Baren en oudgasten*. Amsterdam 1981, p.150 staat een oude foto van het huis in Tegal die dit duidelijk aantoont.
29. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.233.

‘Het museum is mijn lust en mijn leven’

Op tien juni is het zover; dan bestaat het Louis Couperus Museum vijf jaar. Het belooft een groot feest te worden. Voorzitter Caroline de Westenholz is een tevreden mens: ‘Als ik terugkijk op de afgelopen vijf jaar, kan ik niet anders zeggen dan dat het museum een succes is geworden.’ Veel is bereikt, maar plannen voor de toekomst zijn er ook genoeg.

Door Karin de Graaff

Louis Couperus mag dan nooit in het pand aan de Javastraat nummer 17 hebben gewoond, de benedenetage ademt de geest van onze grootste vaderlandse schrijver uit al haar poriën. In verband met de voorbereidingen voor de nieuwe tentoonstelling ‘Ik ben een gereïncarneerde Romein. Louis Couperus en de Romeinse oudheid’ die zondag 8 april voor het publiek zal worden geopend, is Caroline de Westenholz even ‘over’ uit haar woonplaats Monaco.

Ik herinner haar aan een interview dat ik ruim vijf jaar geleden met haar maakte voor de *Haagsche Courant*:

Je ontvouwde in dat vraaggesprek de prachtigste ideeën voor de opening met koetsjes voor de deur waarin de gasten vervoerd zouden worden, een terras in de tuin waar je Eline Vere- taartjes zou kunnen serveren voor de bezoekers. Je was erg enthousiast, het klonk allemaal geweldig goed. Het zag er binnen prachtig uit, er was veel werk verzet. We zijn nu vijf jaar verder. Hoe zijn je gevoelens als je die afzet tegen de verwachtingen van het begin?

In de gewijde stilte van het Louis Couperus Museum valt de gedreven stem van Caroline de Westenholz meteen op. ‘Als ik terugkijk op de afgelopen vijf jaar, ben ik heel tevreden. Hopelijk ontvangen we voor de tiende juni nog de tienduizendste bezoeker. Dat zou verschrikkelijk leuk zijn, want dat betekent dat we tweeduizend mensen per jaar ontvangen en daarmee beantwoorden we aan het gemiddelde voor een literair museum. Het publiek is over het algemeen wat ouder, maar om met Van Krimpen, de directeur van het Gemeentemuseum hier in Den Haag, te spreken: als er nu al zoveel oudere mensen in de musea komen, zal met de toenemende vergrijzing dat aantal alleen maar toenemen.’ Schaterend: ‘Je zou ook kunnen zeggen, dat wij een prachtige invulling geven aan de rijpere oude dag.’

Toch blijft het probleem bestaan dat er te weinig jongeren de weg naar het museum vinden.

‘Dat is waar, maar ik ben van mening dat je Couperus’ werk eenvoudigweg niet kunt opdringen aan jongeren, zeker niet aan jonge mensen die niet over het juiste opleidingsniveau beschikken, niets weten over de oudheid weten en weinig lezen. We krijgen zo nu en dan wel eens een student binnen die helemaal weg is van het oeuvre, maar over het algemeen komt er een wat rijper publiek in het museum, dat houdt van de oude sfeer met het negentiende-eeuwse behang. En we willen die sfeer ook intact houden.

Niks geen multimediaspektakel en moderniteiten! Ondanks het feit dat we niet genoeg allochtonen en jongeren binnenkrijgen, komen we volgens de gemeente Den Haag toch in aanmerking voor incidentele subsidie. Ik beschouw dat als een eerste stap op de goede weg. We bestaan pas vijf jaar, dus je kunt niet alles tegelijk verwachten.'

Pier Pander

Over modern gesproken: ik hoorde her en der nogal wat kritiek op de laatste tentoonstelling Couperus inspireert... beeldend kunstenaars. Er zijn mensen die een expositie over Couperus en moderne kunst niet erg aanspreekt. Voor sommigen is zo'n tentoonstelling bijna een beetje heiligschennis.

'Dat kan zijn, maar ik vind het leuk dat het een beetje controversieel is. In Pulchri waren ook een aantal interessante dingen te zien. Het is juist verrassend, dat beeldend kunstenaars geprobeerd hebben om Couperus en zijn gedachtegoed niet in nostalgische plaatjes maar in eigentijdse beeldspraak te vertalen. Eén collage is me in het bijzonder bijgebleven, namelijk die met een foto van een schaduw over de stoep. Eronder stond: "Het ogenblik te overheersen, dát is het leven", een citaat uit *Dionyzos*. Het was een volslagen moderne interpretatie, maar in mijn ogen heeft de kunstenaar Louis Couperus helemaal begrepen.'

Als je terugdenkt aan de tentoonstellingen van de afgelopen vijf jaar, welke is je dan het meest bijgebleven?

'Daar heb ik inderdaad nog even over nagedacht, want we hebben er inmiddels elf gemaakt. Je zult het misschien niet verwachten, maar in mijn herinnering was de Pier Pander-tentoonstelling de mooiste, misschien wel omdat ik van tevoren helemaal niets met Pander had. Ik was in het Pier Pander Museum in Leeuwarden geweest, overigens niet in de Kunsttempel, en vond het daar een beetje kil en koud. Maar toen we hier die reconstructie van de tempel hadden neergezet met de drie beelden *Moed*, *Uchtend* en *Kracht*, het schilderij van Pieter Pander, dat alles gevat in het kader van de theosofie, vond ik het een openbaring. Voor mij was dat de verrassendste expositie. Ik beschouw de Nice-tentoonstelling als de innovatiefste, omdat daar nieuw materiaal over Couperus boven water kwam. Het Cahier *Een witte stad van weelde. Louis Couperus en Nice (1900-1910)* vormt de schriftelijke weerslag van dat onderzoek. Tijdens die tentoonstelling kon je voor het eerst de roze smoking van Couperus in zijn context bewonderen. Daar ontdekte je dat die smoking was gemaakt voor een specifiek carnavalsfeest, waar de voorgeschreven kleuren zwart en roze waren - materiaal: fluweel en satijn - en dat die kleurkeuze dus niets te maken had met Couperus' eventuele geardheid.'

*Oprichting Stichting Louis Couperus
Museum op 1 mei 1995:
v.l.n.r. notaris Hoctin Boes, Caroline
de Westenholz en José Buschman*

*Borstbeeld van Louis Couperus,
maker onbekend*

*Wat vind je van de discussie over het al dan niet homo-
seksueel zijn van Couperus? Maarten Klein zet zich bij-
voorbeeld in zijn laatste boek Noodlot en Wederkeer af
tegen het idee dat Couperus homofiel zou zijn en brengt als argument naar voren, dat
Couperus' personages allemaal heteroseksueel zijn, op Heliogabalus in De berg van
licht na.*

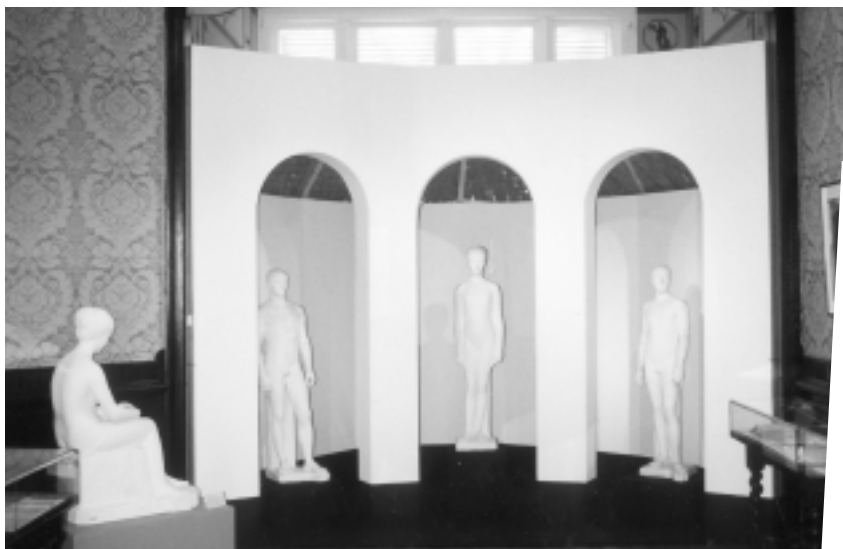
'Ik vind het prima dat over dat thema gepraat wordt. Het is vermakelijk dat er verhalen de ronde doen dat Couperus in een zeker bordeel in Den Haag zou zijn geweest. Ik geloof er, eerlijk gezegd, niets van. Volgens mij zijn die gevoelens gesublimeerd en vond er in zijn hoofd meer plaats dan in het echt. Maar goed, Couperus kan wel tegen een stootje hoor! Ik vind wel interessant wat Klein zegt over androgynie. In verband met de tentoonstelling over Couperus en de oudheid hebben we ons in dat onderwerp verdiept en het streven naar het ideaalbeeld van de androgyn mens heeft op zich niets met homofilie te maken.'

Elisabeth Baud

Caroline wil graag iets kwijt over de manier waarop het Louis Couperus Museum aan haar couperiana komt. 'Nee, een echt aankoopbeleid is er niet, want daar hebben we de centjes niet voor. Wel hebben we een afspraak met het Letterkundig Museum, die de unica koopt en vervolgens desgewenst aan ons in bruikleen geeft. Deze paintprint van Peter Donkersloot vormt een uitzondering: het is wel een unicum, maar niet naar het leven gemaakt, dus koopt het LM die niet en dan doen we het zelf.'

Ik neem aan dat jullie een lange termijnplanning hebben. Welke ideeën leven er bij jou en Eugenie Boer voor toekomstige tentoonstellingen?

'Aan het eind van het jaar wordt hier een expositie gewijd aan Elisabeth Baud, de vrouw achter de schrijver. Het wordt het verhaal over een vrouw die een reizend leven achter de rug heeft en het grootste deel van haar leven met Couperus uit een koffer heeft geleefd. Ze heeft ook gewerkt, vertaalde onder meer werk van Oscar Wilde. Mijn grote

wens is om een tentoonstelling maken over de Engelse vertalingen van Couperus' werk.'

Hoe gaat het met de dagelijkse gang van zaken in het museum? Jij zit in Monaco en conservator Eugenie Boer runt samen met de vrijwilligers de gang van zaken.

'Je hebt helemaal gelijk: het museum wordt gerund door een conservator en vijftien vrijwilligers en ik zit 1200 kilometer verderop een boek te schrijven over iets anders. We communiceren per fax en telefoon en gelukkig heb ik sinds kort ook e-mail. Eugenie en ik zijn heel verschillend. We maken om de beurt een tentoonstelling. *Couperus inspireert...* was helemaal Eugenie's werk, *Japan* heb ik ingericht. Zij is nu bezig met *Elisabeth Baud* en ik verdiep me in *Couperus in Engeland en Amerika*. Eugenie is meer geïnteresseerd in de esthetische, kunsthistorische kant van het werk, - ze was bijvoorbeeld helemaal weg van de boekbanden -, ik ben meer geporteerd voor de literair-biografische aspecten. Hoewel...Eugenie gaat nu toch wel een biografisch georiënteerde expositie maken over Elisabeth Baud.'

'Ja de vrijwilligers... we hebben een vaste kern van een stuk of vijftien mensen, een betrouwbaar en hecht clubje. Wat hen drijft? Volgens mij Couperus-gekte: die man weet heel wat teweeg te brengen! Over het algemeen komen ze uit Den Haag, maar er is er een die naar Almere is verhuisd en elke week trouw komt.'

Tot slot wil ik het toch nog even met je hebben over je stiefvader Albert Vogel, van wie je dit huis hebt geërfd, dat jij weer hebt gedoneerd ten behoeve van de Stichting Louis Couperus Museum. Wat zou hij van het resultaat hebben gevonden?

Caroline reageert heel open: 'Ik heb soms wel eens het gevoel dat hij uit zijn graf komt klimmen om mee te doen hoor! Mijn ouders zijn gescheiden toen ik in de wieg lag. Mijn eigen vader heb ik pas leren kennen toen ik 26 was. Albert stierf twee jaar later en toen besepte ik pas hoe ontzettend veel ik te danken had aan de opvoeding binnen die familie Vogel. Sindsdien heb ik altijd iets terug willen doen en met de oprichting van dit museum denk ik dat dat aardig gelukt is.' 🍷

Couperus, zittend op een van de geveilde stoelen, in zijn werkkamer in De Steeg

De stoelen van Couperus

Op 19 december jongstleden kwam een voor Couperianen zeer interessant kavel onder de hamer bij veilinghuis Sotheby's in Amsterdam. Deze bevatte een prullenbak en twee authentieke fauteuils van Louis Couperus, die onder andere de werkkamer van zijn huis in Nice hadden gesierd. De opbrengst van de drie meubelstukken werd geschat op een bedrag tussen de 1000 en 1500 gulden, wat ongeveer overeenkomt met de antiekwaarde. Er waren nogal wat kapers op de kust, die middag bij Sotheby's, maar antiquaar Fokas Holthuis mocht voor flink wat meer geld de stoelen uiteindelijk mee naar huis nemen.

Door Menno Voskuil

Een unieke gebeurtenis als deze veiling trok uiteraard veel Couperus-liefhebbers. Dat Holthuis die middag niet de enige belangstellende was, bleek al snel uit het feit, dat hij door het Letterkundig Museum verzocht werd niet te bieden op de kavel. Deze instelling wilde namelijk de stoelen zelf verwerven om deze in bruikleen te geven aan het Louis Couperus Museum te Den Haag. Holthuis: 'Natuurlijk ben ik op dit verzoek ingegaan, maar onder voorwaarde dat ik wel op de hoogte gesteld zou worden van het uiterste bod van het Letterkundig Museum. Bij overschrijding door een derde zou ik dan verder kunnen bieden.'

Op de dag van de veiling zat de zaal bomvol. Toen na een spannende race een telefonische klant de limiet van het Letterkundig Museum overbood, zag Holthuis zijn kans schoon. Een keer zijn hand opsteken bleek genoeg: de stoelen werden voor 5500 gulden aan Antiquariaat Fokas Holthuis toegeslagen, exclusief twintig procent veilingkosten.

Op 12 januari verscheen in *de Volkskrant* een berichtje waarin de veiling ter sprake kwam. Arjan Peters wekte in de rubriek 'Ongebonden' de indruk dat Holthuis tegen het Letterkundig Museum zou hebben opgeboden. 'Zoiets zou ik nooit doen,' zegt Fokas Holthuis wanneer hem dit artikel wordt voorgelegd. 'We hadden een afspraak en daar heb ik me netjes aan gehouden.'

Momenteel staan de fauteuils en de prullenbak in zijn gesloten antiquariaat te Bemmelen, naast het bureau van Marcellus Emants en de werktafel van de schilder Isaac Israëls. Het grote eikenhouten bureau van Emants heeft Holthuis een jaar geleden op een veiling van Bubb Kuyper aangeschaft. 'Een hele toer om dat loodzware geval naar mijn persoonlijk Letterkundig Museum te vervoeren,' voegt hij lachend toe.

Van de stoelen en de prullenbak fascineert vooral de laatste Holthuis zeer. 'Als je eens bedenkt wat daar allemaal in heeft gelegen: kladjes, brieven en manuscripten. Het is bijzonder spijtig dat de inhoud ervan is weggegooid.' Ook het feit dat Couperus deze meubels meer dan twintig jaar in zijn bezit heeft gehad, geeft er voor Holthuis extra waarde aan. 'Het waren voor Couperus blijkbaar dierbare meubelstukken.'

Op de vraag wat de stoelen moeten opleveren geeft de antiquaar een kort maar krachtig antwoord: 'Niets, ze zijn niet te koop, ook al kreeg ik drie dagen na de veiling al een bod van tienduizend gulden voor één van de twee stoelen. De Couperus-stoelen gaan hier pas de deur uit wanneer ik ze horizontaal ben voorgegaan.'

[Twee illustra-
uit *De werel-*
Couperus.

Eerste op p.
Werkkamer v.

Tweede op p.

BODEGA

„De Posthoorn”

Iedere zaterdagavond

vanaf 21.00 uur "Open Podium",

beginnende artiesten presenteren zich

aan het publiek. Gratis toegang.

Met wisselend 3-gangenmenu

à fl. 39,50. Reserveren is gewenst!

LANGE VOORHOUT 39A, 2514 EC 'S-GRAVENHAGE, TEL.: 070-360 49 06

EVANGELINE WHIPPLE OVER LOUIS COUPERUS

'A distinguished guest' to Bagni di Lucca.

Louis Couperus' leven gedurende de eerste twee jaar dat hij in Italië woonde (van 1906 tot 1908) is slecht gedocumenteerd. Des te opvallender is het dat zijn verblijf te Bagni di Lucca gedurende de zomer van 1906 gememoreerd wordt in een boek van een Amerikaanse oliebarones: 'Couperus has such a singular gift for making autumn rain chill to the soul that a shawl is needed when reading of them.'

Door Caroline de Westenholz

De Amerikaanse Evangeline Thurston Whipple publiceerde haar geschreven portret van Couperus in het boek *A famous corner of Tuscany* (1928). Hierin wordt hij geplaatst tussen andere fameuze auteurs die het kuuroord bezocht hebben, zoals onder meer Victor Hugo, P.B. Shelley, Heinrich Heine en Gustave Flaubert. Aangezien deze tekst bij mijn weten nog nooit door iemand geciteerd is, lijkt het mij de moeite waard deze integraal te publiceren en vervolgens in te gaan op de achtergronden van de schrijfster.¹

Bagni di Lucca.

Foto: Peter Hoffman

Among the distinguished visitors of the early part of the twentieth century we find no one more interesting than Louis Couperus, the great Dutch novelist, who with his wife spent the summer of 1906 at the Bagni di Lucca, which he made the scene of one of his shorter novels.

What a triumph it would be in attempting a brief sketch of the famous author if one could snatch up his own magic pen and see the likeness with all its charm and originality appear! A less gifted pen, alas! can produce nothing better than a mere outline of this singularly fascinating character.

Louis Couperus was born at the Hague in the summer of 1836 [sic, CdW]. When a child he went to Java with his parents, and there, in the beautiful old home at Batavia, where his father occupied a high position in the Civil Service, he drank in the tropical atmosphere until it became a part of his nature. Indeed, so permeated was he with it that he was wont to speak of his heart as 'tropical', a confession uttered in a melodious voice with his engaging half-smile leaving no doubt of its truth. On returning to Holland his school years were spent at the Hague, afterwards turning to literature as his profession. Cultivated and delicate in all his tastes, he loved the old and the picturesque, always in his wanderings choosing his abode in historic palaces and quaint hidden-away corners. He had a passionate love for Italy, which he called his second home, spending much time in its congenial atmosphere, and often wintering in Florence, where he was sure to be found in one of his favourite haunts. He wept over the passing of ancient customs and traditions in Java and elsewhere, feeling, as he said, 'far more interested in the preservation of the remains of ruins and temples than in their restoration.' Couperus possessed one of the kindest and most loveable of natures, and was much inclined to an amusing self-depreciation. He was never satisfied with his writings, and was, therefore, sensitive to the praise of competent critics and to the sympathy of his readers. One of his many unknown friends said, hearing of his death, 'I feel as if I had lost a faithful comrade, one who had brightened my life and made it lighter for me.'

Notwithstanding the almost tropical languor which clung to Couperus, he was a tremendous worker, and yet his writings give the impression of having been produced without an effort. His gift of language and his power of imagination were remarkable, making his pictures of ancient times singularly vivid. He threw himself into the historical characters which appealed to him with what one of his readers called the 'historical *enthusiasm* of Louis Couperus'. He was so entirely original - untouched by any influence - that he may be said to have created a style and a language quite his own. His writings cover a wide range. Among his historical works are *Dionysus*, perhaps more of a mythological study, of great depth and poetical beauty, *Xerxes*, *Heracles*, *Phantoms of Beauty*, *The Comedians* (on the ancient theatres), and *Iskander* (Alexander the Great), which was one of his last historical novels and perhaps his masterpiece. Analytical to the last degree, we find in some of his novels human nature turned inside out with a relentlessness which leaves us gasping, as for instance in his *Van Oude Menschen - Of Old People And the Things that Pass*, which is considered one of his best novels. It reveals the author's genius in a powerful light, but so clearly delineated are his characters, especially those of the two old people sitting year after year in state and luxury on the borderland, hugging the only thing left them, the memory of a crime committed long years ago in Java with its ghastly survivals, that it would require an intrepid nature to read the book at midnight in a dimly lighted Italian country house, so blood-curdling is its

haunting horror. It must be confessed also that certain of his novels, in spite of the masterly touch, one would hesitate to recommend to a melancholic friend - the *Small Souls Series*, for instance. They leave the curious impression of a wet, dark country road in late November, when a moaning wind has snatched the last yellow leaf from black dripping branches. Couperus has such a singular gift for making autumn rain chill to the soul that a shawl is needed when reading of them.

Very charming are his Essays on Italy and Spain, and his short historical stories which are unique in their originality. No translation can render their fascination. Among his writings are *White Cities under Blue Skies*, in several volumes: *About Myself and Others*, a number of volumes of graceful short writings, amusing, philosophical, or both, written in all parts of the world. *Noodlot* (Destiny) was the first English translation, which appeared in 1891, under the name of *Footsteps of Fate*, the scene of which was partly laid in St. John's Wood in London. This was followed later by *Eline Vere*, one of his first great novels, and interesting as a graphic picture of Hague society thirty years ago. Another, *The hidden Power*, is a most mysterious story, the scene placed in the Dutch Indies, also a land of Couperus' love. Many of his books have been translated into five or six languages; but while they have been very well done one regrets the subtle charm of the original.

The author's last journey, made in 1921, was to the Dutch Indies and Japan, from where, in response to a request from the *Haagsche Post*, he wrote a series of sketches, afterwards published in book form. He had just corrected the proof of these writings when his sudden death from blood poisoning threw his country into deepest mourning, a sorrow which spread through many lands. Of Holland's gifted writers Louis Couperus stands alone. His country sadly realises that it had lost its prince of prose writers.²

Notoir slordig

Deze beschrijving bevat uit de aard der zaak een aantal vergissingen. Om te beginnen is daar het verkeerde geboortjaar, maar dit kan een zelffout zijn; Evangeline Whipple (1863-1930) was precies even oud als Couperus, dus zal zij toch wel hebben beseft dat hij niet uit de jaren dertig van de negentiende eeuw stamde. De titel *The hidden power* voor *De stille kracht* is au fond een betere vertaling dan het in 1921 in Engeland verschenen *The hidden force*.³ Daarnaast wees Frédéric Bastet mij op diverse ontleningen aan de levensbeschrijving van Couperus door Edmund Gosse in *The Sunday Times*. Gosse had Couperus in de Engelstalige wereld geïntroduceerd, maar in zijn eigen publicaties was hij notoir slordig.⁴ De stelling dat Couperus 'untouched by any influence' was, is ook ietwat overtrokken. Naast al deze tekortkomingen mogen wij echter niet uit het oog verliezen dat 'la Whipple' Couperus voornamelijk noemde vanwege diens verblijf in Bagni di Lucca in de zomer van 1906. Dit feit, evenals haar kennis van het bestaan van *Aan den weg der vreugde* (al noemt zij de titel niet), de roman die Couperus daar schreef en nooit in het Engels is vertaald, is beslist niet van Gosse afkomstig. Hoe kwam zij aan deze informatie? Wie was Evangeline Whipple eigenlijk? In een recente publicatie over het Engelse kerkhofje te Bagni di Lucca waar de Amerikaanse werd begraven, is een artikel aan haar gewijd.⁵

Evangeline Thurston Whipple werd geboren in Saxonville bij Boston, Massachusetts. Haar ouders heetten Francis en Jane van Poelien Marrs. Haar moeder was een Engelse van Nederlandse afkomst. Evangeline's eerste echtgenoot was een petroleumkoning,

*Fotoportret van Evangeline Thurston Whipple (1863-1930).
Fotoarchief Maurizio Burlamacchi. Met dank aan dr. Laura Giambastiani, Bagni di Lucca*

Thurston geheten, die een stuk ouder was dan zij. Toen deze stierf, erfde zij een half miljoen dollar.⁶ Met dit geld ging zij op reis en verzamelde een aanzienlijke kunstcollectie, waaronder portretten van Daniel Webster, Richard Wagner en William Gladstone. Toevallig was zij in Beieren toen de legendarische koning Ludwig II in 1886 stierf. Bij de veiling van diens bezittingen kocht zij behalve juwelen, tapijten en standbeelden, 'het schilderij van een pauw door Guy Benczue en andere beroemde schilderijen.'⁷

Op 22 oktober 1896 hertrouwde Evangeline met de eveneens veel oudere Anglicaanse bisschop Henry Whipple uit Minnesota. Deze wierp zich op als voorvechter van de Sioux-indianen uit de Black Hills in de staat Dakota. Het echtpaar vestigde zich in het plaatsje Faribault. Evangeline verwierf zich de sympathie van haar mans parochie door het stichten van een bibliotheek bij de plaatselijke kathedraal. De bisschop vulde deze met boeken en schilderijen van zijn vrienden de Sioux. Evangeline stalde haar kunstcollectie, afkomstig van de paleizen van Ludwig II, uit in de verschillende zalen.

Bisschop Whipple was ook gezien in de Oude Wereld. In 1897 werd in Londen de vierde Lambeth Conferentie van de Anglicaanse kerk gehouden en Evangeline en haar man reisden daar naar toe. Tijdens het jubileum van koningin Victoria in datzelfde jaar werd de bisschop op Windsor Castle ontvangen. Op 16 september 1901 overleed hij, op 79-jarige leeftijd. Evangeline liet ter zijner nagedachtenis een toren bouwen bij de kerk van Faribault. In december van dat jaar vertrok zij naar Europa en keerde nooit meer terug naar haar geboorteland.

Grootse sentimenten

Evangeline Whipple zou zich in april 1912 in Bagni di Lucca hebben gevestigd naar aanleiding van de ziekte van haar broer, Kingsmille Marrs. Allereerst logeerde zij in hotel Continental, toen kocht zij Casa Bernardini. In ieder geval moet zij op zijn minst toen al aan *A famous corner of Tuscany* begonnen zijn. Volgens eigen zeggen had het boek gedurende de Eerste Wereldoorlog al moeten verschijnen.⁸ Toen de Amerikanen zich in 1917 in de strijd mengden, werden de in Italië wonende 'expats' echter door grootse sentimenten bevoegen. Samen met haar vriendinnen Elisabeth Rose Cleveland en Nelly Erichsen⁹ toog Evangeline Whipple aan het werk. Zij stichtte een fabriekje voor de vervaardiging van schoenen voor de soldaten aan het front. In haar rijtuig uit het Verre Westen reisde zij de omgeving af en trok als zodanig nogal de aandacht. Haar laatste levensjaren bracht zij door in de villa S. Francesco, die eerder toebehoord had aan de markiezen Burlamacchi. Zij stierf in Londen in 1930. Na haar dood kochten de Burlamacchi's de villa S. Francesco weer terug.

Evenals Emilie in Couperus' roman *Aan den weg der vreugde* liet de gefortuneerde weduwe Whipple een deel van haar erfenis aan de arme inwoners van Bagni di Lucca na. Ter harer nagedachtenis is in Villa - één van de drie dorpjes waar Bagni di Lucca uit bestaat - de straat die van de Via Umberto naar de Engelse kerk loopt de Via Evangeline Whipple genoemd.

Door het ontbreken van een gastenregister of vreemdelingenlijst van bezoekers aan Bagni di Lucca en speciaal aan hotel Continental was het helaas onmogelijk na te gaan of Evangeline Whipple al eerder in Bagni di Lucca was geweest - bijvoorbeeld in de zomer van 1906, toen het echtpaar Couperus er logeerde.¹⁰ Het is niet de eerste keer dat een mogelijk contact tussen Louis Couperus en vooraanstaande buitenlanders uit zijn tijd ons als zand tussen de vingers doorglipt. Toch geeft zij de Nederlandse auteur in haar boek een intrigerende vermelding. In de Engelstalige wereld is zij vermoedelijk de enige die op de hoogte was van Couperus' verblijf in Bagni di Lucca - en van het feit dat hij

daar 'one of his shorter novels' geschreven had. Hoe Evangeline Whipple aan deze informatie kwam, moet helaas een raadsel blijven. ♣

Noten

1. Professor Bastet kende de tekst maar heeft deze in zijn biografie niet geciteerd vanwege de fouten die erin staan.
2. Evangeline Whipple, *A famous corner of Tuscany*. Londen, 1928, p.270-271 (fotoportret van Couperus t.o. p.270). Het boek verscheen dus vijf jaar nadat Couperus overleden was.
3. Het woord 'force' is minder pregnant dan 'power'; het kan bijvoorbeeld ook legermacht betekenen, of windkracht. Vergelijk de verschillende betekenissen in bijvoorbeeld *Longman synonym dictionary*. Harlow, 1979.
4. Edmund Gosse gaf *Footsteps of fate* een plaats in *Heinemann's International Library*, waar hij redacteur van was (in de vertaling van Clara Bell, 1891). *Eline Vere* verscheen pas een jaar later in het Engels in de vertaling van Jack T. Grein; vandaar dat veel Engelsen dachten dat *Footsteps of fate* Couperus' eerste roman was. In zijn levensbeschrijving in *The Sunday Times* verwarde Gosse *Eline Vere* met *Metamorfoze* en *De boeken der kleine zielen* met *Antiek toerisme*. Deze levensbeschrijving werd later ook gepubliceerd in Gosses boek *Silhouettes*. Londen, 1925, p.259-268. De vertaling verscheen in *Het Vaderland* op 26 juli 1923 onder de titel 'Over Louis Couperus'.
5. Valeria Catelli, 'Evangeline Whipple', *Il cimiterio Inglese di Bagni di Lucca, analise e proposte di restauro*, o.r.v. Laura Giambastiani. Florence, 1994, p.105-112.
6. Deze supplementaire informatie berust op een mondelinge mededeling van dr. Laura Giambastiani, Lucca, 21 augustus 1998.
7. Op. cit., noot 5. Bedoeld wordt waarschijnlijk de Hongaarse kunstenaar Gyula Benczúr (1844-1920), een bekend historieschilder en portrettist van het Hongaars/Oostenrijkse keizershuis. Zie bijvoorbeeld: *Münchner Maler im 19 Jahrhundert*. München, 1981, eerste deel (Adam-Gaupp), p.81
8. 'This book, begun years ago, would have come to the light in the Great War period, had not the call to join the multitude of relief workers made its more urgent appeal.' Op. cit. noot 2, p.11. De mededeling dat Evangeline Whipple zich in 1912 in Bagni di Lucca zou hebben gevestigd komt, voor zover ik heb kunnen nagaan, oorspronkelijk uit Bruno Cherubini, *I bagni di Lucca*, Massarosa, 1972, p.82.
9. Nelly Erichsen (1862-1918) was een Engelse die samen met Janet Ross (Ouida's rivale in de gunsten van de markies Della Stufa) het boek *The story of Lucca* schreef (Londen/New York, 1912), met een hoofdstuk over de Bagni. Hierin wordt Couperus overigens niet genoemd. Rose Elisabeth Cleveland (1841-1918) was de zuster van de 22ste Amerikaanse president Rover Cleveland (1837-1908, president van 1893-1897). Zie ook: Natalia Sereni, 'Rose Elisabeth Cleveland', op. cit. noot 5, p.83-85. *A famous corner in Tuscany* is opgedragen aan Rose Elisabeth Cleveland, die de auteur aanspoorde het te schrijven (waaruit eveneens blijkt dat zij er voor 1918 al mee bezig was). De vriendinnen liggen naast elkaar begraven op het Engelse kerkhofje van Bagni di Lucca.
10. Brief aan auteur van dit artikel van dr. Giorgio Tori, directeur van de Archivio di Stato di Lucca, 6 augustus 1998.

Couperus en D'Annunzio.

Een kleine stilistische vergelijking

Als het om decadentisme gaat, worden ze vaak in één adem genoemd: Louis Couperus en Gabriele d'Annunzio. Echter, wie zich verdiept in hun persoonlijkheden en oeuvre zal eerder grote verschillen dan nauwe verwantschap ontdekken. Er zijn zeker overeenkomsten in hun werk, vooral op het stilistische vlak. Aan dat aspect is tot nog toe weinig aandacht besteed.

Door Erik Löffler

Dat Couperus tot de decadentistische schrijvers gerekend zou mogen worden, is sinds de publicatie van *Louis Couperus en het decadentisme* door Luc Dirikx¹ minder vanzelfsprekend. Het noodlot dat zijn personages treft, zo betoogt Dirikx, is geen blind 'fatum', maar kan veelal herleid worden tot erfelijke of sociale factoren die hun karakter en persoonlijkheid bepaald hebben. Hun wereldvreemdheid, excentriciteit, hang naar verfijning of levensmoeheid overschrijden bovendien zelden een bepaald burgerlijk kader. De typische 'Héros décadent' treffen we in Couperus' werk eigenlijk slechts éénmaal aan, en wel in *De berg van licht*, een roman die door Mario Praz omschreven is als 'the only [...] thoroughly decadent novel, which by all standards is great literature'.² De hoofdpersoon, keizer Heliogabalus, kan een vergelijking doorstaan met Des Esseintes, Dorian Gray, De Fréneuse en Gabriele d'Annunzio's Andrea Sperelli.³

Superuomo

De Italiaanse schrijver Gabriele d'Annunzio kan met meer recht een decadentist worden genoemd. Zijn meest geslaagde creatie was zijn eigen persoon, zoals onmiskenbaar blijkt bij een bezoek aan zijn huis of bij lezing van een van de vele bio(soms welhaast: hagio)grafieën. Zijn halsbrekende wapenfeiten als vliegenier, met als hoogtepunt zijn propagandavlucht over Wenen in 1915, en zijn herovering in 1919 van Fiume (tegenwoordig het Joegoslavische Rijeka) met driehonderd vrijwilligers hebben sterk aan zijn roem bijgedragen. Zijn poging om zich te ontwikkelen tot een 'superuomo', de alles kunnende en alles veroverende Nietzscheaanse Übermensch die we eveneens in zijn romans tegenkomen (bijvoorbeeld Stelio Effrena in *Il Fuoco*, 1898), was helaas minder overtuigend, mede door zijn aanhoudende gebedel bij de overheid om medailles.

Couperus wist van het bestaan van zijn tijdgenoot, maar in welke mate hij zijn oeuvre kende is niet duidelijk. Eén van de grote liefdes van de schrijver heeft hij persoonlijk ontmoet: de actrice Eleonora Duse. Ook heeft hij tijdens een verblijf in Florence D'Annunzio's *Fedra* voorgelezen aan een aantal hotelgenotes.⁴ Misschien was zijn kennis van het Italiaans niet voldoende voor het zeer ontoegankelijke taalgebruik van de schrijver, maar hij kan er kennis van hebben genomen door middel van toen reeds bestaande Franse vertalingen.

Het verschil tussen de persoonlijkheid van Couperus, uiteindelijk toch aimabel, misschien als een dandy gekleed maar zich niet werkelijk zo gedragend, en de excentrieke D'Annunzio wordt gereflecteerd in hun beider oeuvre: de soms duizelingwekkende hoog-

te- en dieptepunten (ook in morele zin) die we in D'Annunzio's werken tegenkomen, ontbreken bij Couperus. Beide schrijvers hebben in veel van hun personages iets van henzelf gelegd, hetgeen het verschil in karakter van beide oeuvres verklaart. Toch zijn er overeenkomsten in hun werk, en wel in de eerste plaats op het stilistische vlak. Tot nog toe is daar weinig of geen aandacht besteed. Zo hebben ze beiden de grenzen van de taal verkend. Waar Couperus bijvoorbeeld speelde met inversie van de woordvolgorde en met ongebruikelijke woordvormen of -samenstellingen ('triltintelen'), lag bij D'Annunzio de nadruk op archaïsmen (of archaïserende neologismen) en gezocht woordgebruik. Ook letterlijk: hij maakte bijvoorbeeld graag gebruik van technische vakwoordenboeken om met specialistische termen te kunnen strooien. Beide schrijvers worden verder gekenmerkt door een sterk esthetiserend, gekunsteld, in wezen onnatuurlijk taalgebruik.

Wulps, vruchtbaar en zinnelijk

Ter vergelijking worden hier tweemaal twee passages naast elkaar geplaatst. De overeenkomsten tussen beide schrijvers komen met name naar voren in teksten waarin ze behoorlijk 'op dreef' zijn. Eerst volgen hier twee idyllische, welhaast zinnelijke beschrijvingen van een tuin. De hang naar het esthetische van beide schrijvers komt er duidelijk tot uiting. De eerste passage komt uit Couperus' *Eline Vere*: Eline wandelt met haar verloofde Otto in de tuin van de Horze.

Zij nam zijn arm in den hare en zij dwaalden een oogenblik zwijgend in de groote lanen van het park, onder het zwoele loover der hooge eiken, stovende in de Juli-ochtendzon. Groote varens hieven hunne lange waaierbladen op aan de boorden der slooten, die, blauwend groen, zich overglansden met tinten van metaal en email, en spinnen hadden van stengel tot stengel hare fijne webben geweven als uit draden van zilverig glas. Hier en daar schemerde, vergeeld wit en fluweelig van een woekerend mos, een verminkt beeld op een voetstuk, een Flora of een Pomona. Een adem van vuur scheen van boven uit het geblaarte neêr te zinken over de paden, waarlangs als onkruid de wilde kamperfoelie, zoet van geur, bloeide en hare verwarde stengels van heester op heester slingerde, terwijl uit het broeiende groen de dolle kervel hoog opschoot, met tal van blanke zonneschermpjes.⁵

De volgende passage komt uit D'Annunzio's *Il fuoco*. Tijdens een feest in een Venetiaans stadspaleis begeeft een deel van de gasten zich in de tuin, in de duisternis.

Na hun afdaling in de tuin waren de gasten verspreid over de lanen en onder de pergola's. De nachtelijke bries was vochtig en lauw zodat de gevoelige oogleden haar op hun wimpers voelden, bijna als een wispelturige mond, die nadert om ze licht te beroeren. De verborgen sterren van de jasmijn geurden krachtig in de schaduw; en de vruchten geurden ook, als in de tuinen van de eilanden, sterker. Een felle, krachtige vruchtbaarheid dampte op uit dat kleine lapje levende grond, dat een balling leek, zo strak ingeklemd in het keurslijf van waterwegen. Zo wordt een ontheemde ziel in haar gevoelen versterkt.⁶

Beide passages gaan over de natuur, maar weerspiegelen tegelijkertijd de stemming van geliefden die deze natuur ondergaan. Bij Couperus zijn het de dromerige Eline en haar weinig hartstochtelijke Otto, bij D'Annunzio dient de beschrijving van de tuin als inleiding op een zeer hartstochtelijke ontmoeting tussen Stelio en Foscarina, waarbij de bijna ont-

Louis Couperus, met snor en puntbaardje

embare gevoelens van Foscarina als het ware ingeleid worden door de zinnelijke beschrijving van de tuin. Door middel van een welhaast tastbare (zo men wil: ruikbare) beschrijving van de natuur geven beide schrijvers de gevoelens van hun personages weer, alsof we de natuur door hun ogen ondergaan. Dat het in de tuin van D'Annunzio donker is zal niemand verbazen: de wulpse, vruchtbare, zinnelijke 'stemming' van deze tuin zou het daglicht zeker niet kunnen verdragen.

Compositie

In de twee volgende passages verdringt een mensenmassa zich in en rond een heilige ruimte. In de eerste passage, uit Couperus' *De berg van licht*, stroomt een uitzinnige menigte de tempel van Heliogabalus binnen:

Buiten boëngden de razende gongs, alles tegelijk en heel snel; een spatteren van klanken daverde over den tempel en om den tempel en als van een zee werd het bruischen der Menigte: plòts golfde zij met een stormslag heen en weër, heen en weër, of aardbeving den tempelgrond schudde, kreten galmden, schreeuwen overgilde, handen hieven zich, vingers wrongen hysterisch uit boven de dicht geplakte koppenmassa, hongerende van hun verlangen; wie viel, werd niet meer geacht, werd vertrapt; een kind was onder den voet gekomen, en hoe de moeder ook gilte, vertrapt werd het tot moes, tot bloed en wat krakende beendertjes, dadelijk weggevaagd door de schuifelgolvende massa. Niemand achtte meer, zelfs de moeder niet: de immense poorten van den Hoofdingang sloegen

Gabriele D'Annunzio, met snor en puntbaardje

metaaklaterende open, zongen koperschel in hare hengsels, en te gelijker tijd schoven de bronzware gordijnen des Allerheiligste plechtstatiglijk uit een en werden de in schaduw gebaade oogen der Menigte verbijsterd, verblind zoowel hiër als daar, door de zonnefelte van het lucht-opene heiligdom, waarin oprees de Zwarte Steen, als door den brutalen gloed, die binnengoot, door de poorten. Een hymne vanuit het heiligdom heerlijkte op, falsetzang van priesters en fluitgepijp van speelsters, onderbroken door cymbelgekletter, pogende op te klateren tegen de stervende gongslagen van buiten, en een tweede hymne antwoordde als met antistrophe van de poorten af, waar boven-uit de verschrikte paarden der kavallerie tot hoorbaar in den tempel toe hinnikten. Eén razende golf, deinde de Menigte naar de poorten toe, aan tegen de wacht der veliten, die dreigen moesten met speerpunt en dolk zelfs; één razende golf, om den Optocht te zien binnenvloeien, van uit den brutalen poortengloed in de apadaña-schemering, toe naar de zonnefelte des heiligdoms.⁷

Uit Gabriele D'Annunzio's roman *Il trionfo della morte* (1894) volgt hier een bezoek aan een plaatselijk Maria-heiligdom, op de dag van het jaarlijkse Maria-feest. Zieken en gebrekkigen verdringen zich massaal rond de kerk, met ijdele hoop op genezing. In de menigte mengen zich ook acteurs, kwakzalvers, zwervers en zakkenrollers.

Nieuwe scharen naderden, trokken voorbij. Een aanhoudende, steeds weer nieuwe mensenstroom hield aan in de verwarde menigte; een onveranderlijke cadens overheerste het geraas. Langzaam maar zeker onderscheidde het oor alleen nog

maar de naam van Maria als doffe ondertoon van alle rumoer. De hymne overwon het lawaai. De aanhoudende potige vloedgolf beukte tegen de door de zon in vlam gezette muren van het heiligdom. 'Leve Maria! Leve Maria!'. Nog even bekeken Giorgio en Ippolita verward en verdwaasd de afschrikwekkende menigte waar een weerzinwekkende stank uit opsteeg, waar af en toe de opgemaakte gezichten der mimespelers, de ingezwachtelde hoofden van de sibillen in opdoken. De walging greep hen naar de keel, noodde hen te vluchten; maar de aantrekkingskracht van het menselijk schouwspel was sterker, hield hen vast in het gedrang van de mensenmassa, bracht hen daar waar de ellende het meest zichtbaar was, waar de excessen van wreedheid, onwetendheid, bedrog het ergst leken, waar het gekrijs het doordringendst was, waar de tranen stroomden. [...] Ze doolden en doolden zonder ooit halt te houden, hun pas versnellend, hun stemmen verheffend, verdoofd door de zon die op hun hoofden beukte, opgezweept door de kreten van de bezetenen en door het lawaai dat ze van binnen hoorden komen als ze voorbij de deur kwamen, bezeten van een woeste razernij die hen rijp maakte voor bloederige offers, vleselijke kwellingen, onmenselijke beproevingen. Ze doolden en doolden, met als enig verlangen naar binnen te gaan, zich te kunnen werpen op de heilige vloer, met hun tranen de groeven te kunnen vullen die duizenden en duizenden knieën er hadden uitgesleten. Ze doolden en doolden, in aantal zich steeds vermeerderend, wringend en dringend, met zo'n eensgezinde woestheid dat zij niet meer een samendringen van individuen geleken, maar veeleer een uniforme massa van een of andere blinde materie die voortgestuwd werd door een wervelende, kolkende kracht.⁸

Ook de overeenkomsten tussen deze twee passages zijn opmerkelijk. Om een bepaalde stemming op te roepen wordt de taal tot in haar uitersten benut, niet alleen door opmerkelijk woordgebruik maar ook door de 'compositie' als geheel die, als ware het muziek, de lezer stap voor stap naar een hoogtepunt leidt. Wel ontbreekt bij D'Annunzio in dit geval het esthetiserende element; het gruwelijke en afstotende lijkt bij hem hoofdzak te zijn.

Distantie

Slechts nader onderzoek zou kunnen uitwijzen of er in deze citaten of elders in de oeuvres van deze taalkunstenars sprake is van een wederzijdse beïnvloeding, dan wel of beide schrijvers eenvoudigweg doordrenkt waren van eenzelfde tijdsgeslacht. Vast staat dat de scheidslijn tussen decadentisme, heroïsme, estheticisme en andere -ismen ook in de literatuur niet scherp getrokken kan worden. Men vergelijk hierbij ook Huysmans, die weliswaar een van de beroemdste decadente romans heeft geschreven, maar die in andere werken minstens even sterk door de vele andere negentiende-eeuwse -ismen beïnvloed blijkt te zijn.

Tot slot wil ik nog iets opmerken over de zin 'Niemand achtte meer, *zelfs de moeder niet*' (mijn cursivering, EL), in de passage uit *De berg van licht*. Hoewel waarschijnlijk niet zo bedoeld, lokt zij toch een glimlach uit: deze overdrijving, een moeder die zo onder de indruk is dat ze haar verpletterde kind gelijk al weer vergeten is, lijkt mij iets te ver doorgesloten. En een glimlach, zelfs bij lezing van zijn meest gevoelige passages, zou Couperus ons mijns inziens niet kwalijk hebben genomen. Want Couperus bezag zijn onderwerpen, zichzelf, ja het leven met een knipoog. D'Annunzio daarentegen nam zijn personages en zichzelf bloedserius. Dit verschil in distantie tot de eigen persoon en tot de eigen literaire scheppingen is in de eerste plaats een weerspiegeling van twee verschillende persoonlijkheden, maar misschien ook wel een beetje een verschil tussen twee culturen, of tussen Noord en Zuid. ♪

Noten

1. Luc Dirix, *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*. Gent, 1993.
2. Idem, p.16.
3. Personages uit respectievelijk: *A rebours* (1884) van J.-K. Huysmans, *The picture of Dorian Gray* (1891) van Oscar Wilde, *Monsieur de Phocas* (1901) van Jean Lorrain en *Il fuoco* (1900) van Gabriele d'Annunzio.
4. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.329
5. Louis Couperus, *Eline Vere*. *Volledige Werken Louis Couperus*, dl.3, p.435-436.
6. Gabriele D'Annunzio, *Il fuoco*. In: F. Roncoroni (ed.), *Gabriele d'Annunzio. Prose*. Milano , 1983, p.221 (vertaling Erik Löffler).
7. Louis Couperus, *De berg van licht*. *Volledige Werken Louis Couperus*, dl.24, p.54-55.
8. Gabriele D'Annunzio, *Il trionfo della morte*. In: F. Roncoroni (ed.), *Gabriele d'Annunzio. Prose*. Milano, 1983, p. 163-164, 167 (vertaling Erik Löffler).

Adv Aioloz

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Eerste lustrum Louis Couperus Museum

Op 10 juni 2001 viert het Louis Couperus Museum zijn eerste lustrum. Die dag is het precies vijf jaar geleden dat Frits Bolkestein het museum opende met de woorden:

Wij moeten de grote schrijvers en denkers in hun omgeving en hun tijdsgewricht begrijpen. Via het literaire bouwwerk kunnen wij doordringen tot de bronnen van onze beschaving en cultuur. Het is aan de universiteiten en aan de scholen dit levend te houden, opdat literaire kennis en vaardigheden niet slechts bij specialisten aanwezig zijn. Het museum van Louis Couperus dat vandaag wordt geopend, is het bewijs dat deze schrijver in ieder geval nog leeft.

Er is veel bereikt sinds die gedenkwaardige, bloedhete junidag. Het museum heeft een vaste conservator, vijftien trouwe medewerkers en een enthousiaste vriendenkring. Het museum is binnen de gemeente Den Haag, maar ook landelijk een begrip geworden.

Het museum viert zijn eerste lustrum met de publicatie van een lustrumboekje, dat onder andere een overzicht biedt van de elf tentoonstellingen die tot nu georganiseerd zijn. Dit boekje wordt op 10 juni gepresenteerd. U wordt hierover nog nader geïnformeerd.

Het bestuur van de Stichting Louis Couperus Museum is er trots op dat John Sillevis, kunsthistoricus, conservator van de Haagse School van het Haags Gemeentemuseum en Couperus-kenner, de geleerden is komen versterken. Zijn eruditie, kennis en inbreng zijn van onschatbare waarde voor de toekomst.

Voor de komende jaren staat er onder meer op het programma: *Elisabeth Baud*, een expositie over de vrouw achter de auteur en *Couperus in English*, een tentoonstelling over de verspreiding van het werk van Couperus in het Engelse taalgebied. Voorts wordt gedacht aan tentoonstellingen over *Het snoerder ontferming*, over de muziek in het werk van Louis Couperus en over Antoon van Welie. ☺

Tentoonstellingen

5 APRIL - 7 OKTOBER 2001:

'Ik ben een gereïncarneerde Romein'. Louis Couperus en de Romeinse oudheid

De jubileumtentoonstelling naar aanleiding van het vijfjarig bestaan van het Louis Couperus Museum is gewijd aan het onderwerp dat Couperus zo na aan het hart lag: de Romeinse oudheid. Uitgangspunt zijn de historische romans die spelen in het Rome van de late keizertijd, zoals *De berg van licht* en *De komedianten*, maar ook verhalen als 'De naumachie' uit *Schimmen van schoonheid* en de serie 'Romeinse portretten' uit de eerste bundel van *Proza. Couperus' eerste mythologische roman Dionyzos* komt ook aan bod, evenals bijvoorbeeld zijn op Apuleius geïnspireerde *De verliefde ezel*.

[Foto bijschrift: Borstbeeld van Louis Couperus door Corrado Ruffini in de tuin van het Istituto Olandese aan de Via Omero. Foto: Caroline de Westenholz (1974)]

Pièce de résistance op de expositie is een 'tableau mort' uit de toneelopvoering van *De tweelingbroers*, een stuk van de Romeinse schrijver Plautus dat in 1915 door Louis Couperus in het Nederlands werd vertaald. Het werd in 1916 opgevoerd door de Koninklijke Vereeniging 'Het Nederlandsch Tooneel' met Couperus zelf als antieke 'prologos' of inleider. De reconstructie is gebaseerd op overgeleverde foto's van de voorstelling. De maskers en toneelkleding werden uitgevoerd door Fx'R'us te Rotterdam.

In de Couperus-leesmolen is onder meer een verslag te lezen van de Couperus-herdenking in Rome in 1974. Deze werd georganiseerd naar aanleiding van het zeventigjarig bestaan van het Nederlands Instituut. Bij die gelegenheid werd door de toenmalige minister van CRM een borstbeeld van Couperus onthuld. Het was een geschenk van de Nederlandse gemeente te Rome. 🍷

11 OKTOBER 2001-7 APRIL 2002:

Elisabeth Couperus-Baud, de vrouw achter de schrijver

Vanaf het najaar wordt in het Louis Couperus Museum aandacht besteed aan Elisabeth Baud, de echtgenote van Louis Couperus. Het aandeel van Elisabeth in de praktische totstandkoming van Couperus' werk was zeer groot. Het is bijna ondenkbaar dat Louis Couperus eenzelfde productiviteit had kunnen bereiken zonder de hulp en stimulans van zijn vrouw. Maar naast de werkzaamheden voor haar man, had Elisabeth het druk met vertaalwerk. De eerste vertaling van Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray* was van haar hand. De figuur van Elisabeth wordt belicht in de context van de vrouwengeschiedenis van haar tijd. Rond de vorige eeuwwisseling stond de positie van de vrouw sterk ter discussie.

Op deze tentoonstelling zullen ook de twee stoelen van het echtpaar worden getoond die onlangs bij Sotheby's zijn geveild (zie het artikel van Menno Voskuil elders in dit nummer). 🍷

Fotoportret van Elisabeth Couperus-Baud door Henri de Louw (circa 1891). Foto uit De wereld van Louis Couperus

Couperus inspireert... beeldend kunstenaars

Deze tentoonstelling, in samenwerking met Pulchri Studio, werd op 16 november feestelijk geopend door Luc Lutz. De bekende acteur hield een amusant exposé over het enige kunstwerk dat op de expositie ontbrak: een afbeelding van het levende schilderij naar Heliogabalus' 'banket van de dood' uit *De berg van licht*, dat onder Lutz' regie werd geësceneerd op het toneel van de Koninklijke Schouwburg, ter gelegenheid van het aan Couperus gewijde boekenbal in 1974. Ook haalde Lutz herinneringen op aan de televisieserie naar *De boeken der kleine zielen* uit de jaren zeventig, waarin hij de rol van ritmeester Gerrit vertolkte. Het stond hem nog levendig voor de geest hoe hij voor een bepaalde opname om negen uur 's morgens al rijsttafel te verorberen kreeg, vergezeld van een glas bier! 🍷
De tentoonstelling werd op 1 april beëindigd.

Gratis toegang tot de lustrumententoonstelling

In 1996 opende het Louis Couperus Museum zijn deuren op een welgekozen dag, te weten: 10 juni, de geboortedag van de schrijver.

Ter gelegenheid van het eerste lustrum van het museum nodigt het bestuur van de Stichting Louis Couperus Museum zijn Amices van harte uit een bezoek te brengen aan de tentoonstelling *'Ik ben een gereïncarneerde Romein'*, Louis Couperus en de Romeinse oudheid. Om het vijfjarig bestaan met u, donateurs, te vieren is de toegang vrij. Wilt u wel zo vriendelijk zijn uzelf als Amice kenbaar te maken? Dit aanbod geldt de hele maand juni. ♪

Eugène Krans overleden

Op 4 december is Eugène Krans overleden, lid van het Louis Couperus Genootschap sinds 1995 en vanaf het eerste uur een enthousiast en deskundig medewerker van het Louis Couperus Museum.

Eugène was een groot liefhebber van Couperus' werk en hij kon daar indringend over vertellen. Menig bezoeker zal dat tot zijn genoegen ervaren hebben. Tot vlak voor zijn dood was hij met hart en ziel bij met het museum betrokken. Wij ervaren zijn overlijden dan ook als een groot verlies. ♪

Kunstwerken en prentbriefkaarten

In de maand december 2000 vond in Pulchri Studio de tentoonstelling plaats van werken die leden van Pulchri hadden gemaakt op het thema Louis Couperus. Dat leverde een verrassend veelzijdige collectie op, van de sfeervolle aquarel die Ad Kroeze maakte van het water van de Mauritskade bij het 'bruggetje van Takma' tot de assemblage van *Eline Vere* door Odette Saulnier. Het museum heeft een mooi schilderij verworven van de hand van de schilder Guus de Ruiter. Het schilderij in olieverf, waarin de kleuren groen en paars overheersen, is een prachtige weergave van de staande, voorlezende Couperus in zijn laatste jaren. Het is zeer spijtig dat de schilder tijdens de expositie ziek is geworden en niet lang daarna is overleden. In het Louis Couperus Museum prijkt nu

Portret van Couperus door Guus de Ruiter.
Olieverf op doek. Collectie Louis Couperus Museum

het laatste werk van zijn hand. Behalve het schilderij is ook een plastic te zien door Arja van den Berg, een (keramiek) viooltje zoals Couperus die in Italië zo graag in zijn knoopsgat droeg.

De tentoonstelling in Pulchri duurde slechts een maand. Dat betekent dat lang niet iedereen er kennis mee heeft kunnen maken. Maar gelukkig zijn er briefkaarten van gemaakt. U kunt de kaarten in het museum kopen, per stuk of in een geschenkverpakking met alle dertig kunstwerken bij elkaar. ♪

De stoelen van Louis Couperus

Zoals uit het artikel van Menno Voskuil elders in dit nummer blijkt, is Antiquariaat Holthuis de gelukkige bezitter geworden van de twee stoelen van Couperus die onlangs bij Sotheby's zijn geveild. Gaarne danken wij langs deze weg het VSB fonds, de M.O.A.C. Gravin van Bylandt Stichting en de diverse particulieren die zich garant wilden stellen voor de aankoop ten behoeve van het Letterkundig Museum/Louis Couperus Museum.

Het door ons gestelde limiet werd helaas overschreden. Maar voor de tentoonstelling over Elisabeth Baud komend najaar worden de stoelen met grote welwillendheid door Antiquariaat Holthuis aan het museum in bruikleen gegeven. ♪

Van en over Couperus en anderen

Volledige Werken in de ramsj

Bijna alle delen van de editie *Volledige Werken Louis Couperus* liggen voor een spotprijs bij

De Slegte in de uitverkoop. De prijzen variëren, al naar gelang de dikte van het deel, van f 9,95 tot f 24,50. Bovendien zijn (of waren) ook enkele

volledige sets beschikbaar. De delen zijn ook op internet, uiteraard zolang de voorraad strekt, te bestellen op www.deslegte.nl.

Tussen de zilvergrijze delen vindt men ook *Louis Couperus en L.J. Veen. Bloemlezing uit hun correspondentie*, bezorgd ingeleid en van aantekeningen voorzien door H.T.M. van Vliet. Prijs: van f 65,40 voor f 19,90. 📖

Psyche in het Engels

Uitgeverij Pushkin Press heeft verleden jaar opnieuw Couperus' *Psyche* in de vertaling van B.S. Berrington (uit 1908) op de markt gebracht. De tekst wordt in deze uitgave gevolgd door Robert Graves' vertaling van Apuleius' *Cupid and Psyche*. Aangezien deze mythe diende als inspiratiebron voor Couperus' sprookje, levert de bundeling interessant vergelijkingsmateriaal op. Het boek blijkt in Nederland niet in de boekhandel te vinden, maar is wel te bestellen bij het Louis Couperus Museum voor f 35,- (exclusief verzendkosten). 📖

Promotiefolder uitgeverij L.J.Veen

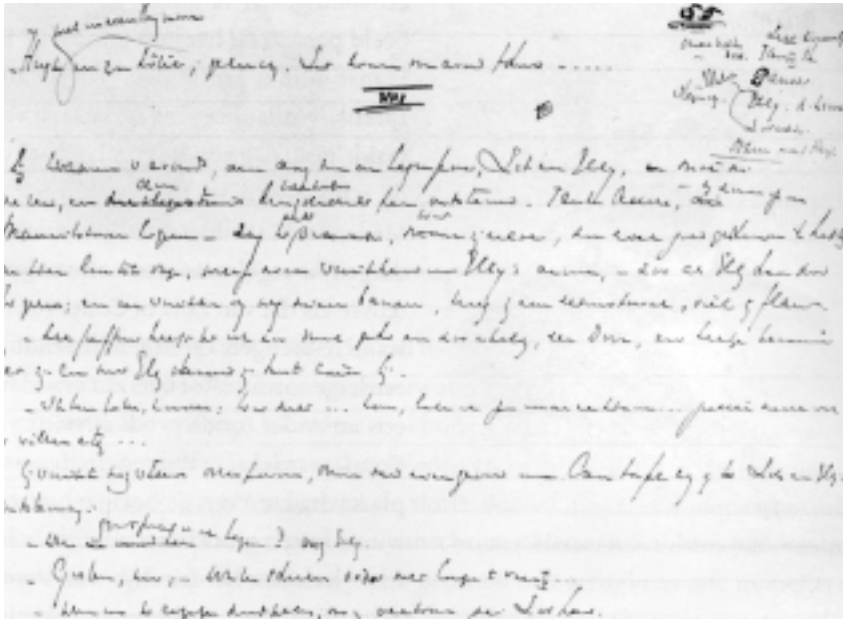
Klad en net

In zijn in 1996 verschenen bundel *Eenheid in verscheidenheid* illustreerde H.T.M. van Vliet aan de hand van een aantal

treffende essays dat de vergelijking van de overgeleverde handschriften van Couperus met de uiteindelijk gepubliceerde versie enig inzicht kunnen verschaffen in de werkwijze van de schrijver. Uit de bundel rees het beeld op van een auteur die zonder strak schema schreef, het verhaal in grote lijnen al in zijn hoofd had en de tweede, meestal definitieve versie gebruikte om door middel van verbeteringen, wijzigingen en toevoegingen bepaalde verhaallijnen te accentueren of tegenstrijdigheden in het verhaal ongedaan te maken.

De grote afwezige in de bundel was *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*, de roman

die nu over het algemeen als Couperus' meesterwerk wordt beschouwd. Met de publicatie van het artikel 'In eens week het open. Couperus' *Van oude mensen* in handschrift', in *De Parelduiker* nr.5 (2000) voorziet Van Vliet in deze leemte. Ook voor deze roman geldt dat Couperus het verhaal in grote lijnen in zijn hoofd had uitgewerkt, voordat hij begon met schrijven. Dat verklaart de korte tijd die de auteur nodig had om de eerste versie op papier te krijgen; Couperus schreef de roman in nauwelijks vier maanden. De ruim tweehonderd bladen van het kladhandschrift bevatten bijna geen doorhalingen en toevoegingen. 'Het is verbijsterend om te zien hoe de auteur hoofdstuk na hoofdstuk, beschrijving na beschrijving, dialoog na dialoog zonder haperen op papier heeft gezet,' aldus Van Vliet. De wijzigingen die Couperus aanbracht bij het overschrijven in het net zijn voornamelijk te vinden in het eerste deel. Zo laat Lot, een van de

Kladhandschrift van Van oude menschen...

hoofdpersonen, zich in de eerste versie nog opvallend negatief uit over zijn zuster Otilie jr, de zangeres die samen met haar Italiaanse vriend in Nice woont. In het nethandschrift zijn echter alle negatieve noties over Otilie verdwenen. Door deze aanpassing krijgt een belangrijk motief meer reliëf, namelijk het contrast tussen de positieve levenshouding van de zangeres uit het zuiden die het *Carpe diem*-principe huldigt en de sombere familie uit het noorden die gebukt gaat onder de last van het verleden.

Hoe Couperus bij het overschrijven in het net precies te werk ging, is mooi te zien aan de hand van een spannend fragment dat Van Vliet zowel in de eerste als de uiteindelijke versie bij zijn artikel liet afdrukken. Het gaat om de passage waarin Harold Dercksz als jonge jongen in Indië getuige is van de moord op zijn vader. Opvallend is dat Couperus in het nethandschrift de tegenwoordige tijd gebruikt, zodat de lezer directer bij het verhaal wordt betrokken. Voorts verbeterde de auteur enkele fouten uit het kladhandschrift, maakte hij enkele overgangen soepeler en verhoogde hij de spanning van deze scène met behulp van geraffineerde, stilistische foefjes. Het is opmerkelijk dat Van Vliet tot besluit van zijn artikel al zijn academische ingetogenheid overboord

gooit om in scherpe bewoordingen zijn misnoegen te uiten over de toneelbewerking van Willem Jan Otten, die in 1999 door Het Nationale Toneel werd opgevoerd: 'Het script, het decor en de regie: alle onderdelen van de soms hilarische klucht droegen in eendrachtige samenwerking bij aan een totale mislukking. [...] Subtiliteit ontbeerde de voorstelling in het geheel. Zo was de tragische figuur van Harold Dercksz in de bewerking van Otten een stotterende dorpsgek geworden. [...] Wie vervolgens in een toneelbewerking van *Van oude menschen* de oude heer Takma op de plee - een ander woord is er niet in dit verband - laat overlijden, heeft niet alleen alle goede smaak verloren, maar heeft ook niets begrepen van de weemoedige bevrijding die de dood betekent voor de verschillende protagonisten.' ⁵

Ken Uzelf

In het tweemaandelijks tijdschrift voor kunst en cultuur *Vlaanderen* (nr.1, 2001) staat een zeer uitgebreid vraaggesprek van Luc Daems met Frédéric Bastet, die dit jaar 75 jaar wordt. Behalve zijn vier-biografieën-in-één, *Helse liefde* (over Marie d'Agoult, Frédéric Chopin, Frans Liszt en George Sand) en zijn laatste roman *De schele hertogin*, komt uiteraard

ook zijn biografie van Louis Couperus nog eens uitgebreid aan de orde. Bastet over in hoeverre de held aan zijn biograaf zijn ware gezicht toont: 'Ja, hier kom je bij een probleem dat elk mens kent. In hoeverre kén je iemand anders? Ik durf zelfs zover te gaan: in hoeverre ken je jezelf? Het is niet voor niets dat op de Apollotempel in Delphi de spreuk stond: "Ken Uzelf"! Daar staat en valt eigenlijk alles mee over de kennis van mensen en jezelf. Dat geldt natuurlijk bij uitstek voor de biografie van iemand. Je weet dat je aan het interpreteren bent - er zit natuurlijk een heel stuk interpretatie in -, maar anders kun je niet schrijven, daar is niets aan te doen!... Het beeld van Couperus dat je uit mijn boek krijgt, moet wel grotendeels juist zijn. Maar ik geef onmiddellijk toe dat wij bepaalde aspecten vermoedelijk onvoldoende kennen. Daarin blijft de biografie in gebreke. Per definitie, zou ik haast zeggen. Toen ik bv. het filmpje van hem te zien kreeg dat ca. 24 seconden duurt, was mijn eerste gedachte: hij is toch weer anders dan ik het me voorstelde. Hij kwam namelijk veel levendiger en, met permissie, minder kwasterig over dan ik in mijn hart toch een beetje gedacht had. Ik vond het toch weer een toevoeging. Zo van: zie je wel, ik heb hem niet volledig te pakken. En dat zal zo blijven.' ♡

Opuscula

Onder de donateurs van het Genootschap zijn er liefhebbers die zich niet alleen passief bezig houden met het werk van Couperus, maar zo nu en dan ook iets van hun kennis en bewondering op schrift stellen. Zo heeft Sierk van Althuis te Maarheeze in eigen beheer enkele boekjes over Couperus uitgegeven, die hij in kleine oplage heeft verspreid onder vrienden en verzamelaars. Gelukkig werd Van Althuis bereid gevonden om één van deze opuscula, zoals hij deze uitgaafjes noemt, met alle donateurs te delen. Het betreft een kritische verhandeling over het boek *Noodlot en Wederkeer* van Maarten Klein, waarin hij ingaat op een zogenaamd 'blind facet' in zijn boek, namelijk de overtuiging dat er geen of nauwelijks biografische trekken in Couperus' werk aanwijsbaar zouden zijn. *Louis Couperus en zijn 'draaggolf'* is voor geïnteresseerden als Word-document te downloaden op www.louiscouperus.nl ♡

Erfelijk misdeelden

Over zijn minderbedeelde medeburgers schreef

Couperus eens: 'Die beklag

ik innig... Maar ik schrijf niet voor ze, want zij lezen me niet. Ze hebben geen tijd en geen lust en geen gelegenheid mij te lezen: zij werken in mijnen, op dokken, zij zwoegen op het land of worden afgebeeld in een fabriek: zij zijn de erfelijk misdeelden; zij zijn de eeuwige slaven; zij zijn de ontroostbaren; zij zijn de niet te helpen millioenen; zij zijn de door het Noodlot verpletterden...' Dit zijn ook meteen één van de weinige regels die Couperus over 'het gewone volk' schreef; het was zijn doelgroep niet, maar ook geen onderwerp voor hem. Dit gold bepaald niet voor iedere schrijver uit het fin de siècle. Israël Querido, Herman Heijermans en Frans Coenen bijvoorbeeld, hebben regelmatig deze 'erfelijk misdeelden' in hun romans en verhalen opgevoerd.

De manier waarop de laagste klasse in de literatuur van de late negentiende eeuw werd uitgebeeld, is het onderwerp van het opstel 'Als je voor een dubbeltje geboren bent... Representatie van het lagere volk in de Noord-Nederlandse literatuur van het fin de siècle' van Mary Kemperink (*Spiegel der Letteren* 42 (2000), nr.2). Hoewel het volk niet zelden met mededogen wordt beschreven en sommige auteurs zelfs emancipatoire bedoelingen hadden, signaleert Kemperink in hun beschrijvingen nogal wat clichés. De man of vrouw uit het volk is steevast vies (met zwarte nagels en een slecht gebit), grof gebouwd (zwarte botten, uitstekende kaken, stompe neus en dikke lippen), dom, ongevoelig, bruut of zelfs dierlijk. Er zijn ook positieve kanten aan al die volkse onbeschaafdheid verbonden: het volk mag primitief zijn, maar het is ook krachtig, gezond, puur en onbedorven. Kemperink betoogt dat deze representatie van het proletariaat in de literatuur in laatste instantie stoelt op de toen vigerende wetenschappelijke ideeën van onder meer Charles Darwin, B.A. Morel en Gustave LeBon. Niet dat elke schrijver zich verdiepte in hun theorieën: 'Eerder moet deze kennis gezien worden als een verzameling *idées reçues*, vanzelfsprekende als wetenschappelijk

aangemerktte waarheden uit de tweede of derde hand die de ontwikkelde negentiende-eeuwer zich als vanzelf had eigen gemaakt.' 🍷

Decadentste keizer

Couperus baseerde zich voor zijn historische roman *De berg van licht* onder meer op het werk van Lampridius, de schrijver die het levensverhaal van de Romeinse keizer Heliogabalus in het begin van de vierde eeuw te boek stelde. Anders dan Couperus, die zijn personage, ondanks zijn verdorven karakter, duidelijk met empathie beschrijft, komt de moralist Lampridius woorden tekort om zijn afschuw te laten blijken over de handel en wandel van de knaapkeizer. Dit levert natuurlijk wel een aantal smakelijk anekdotes op, waarvan Couperus dankbaar gebruik heeft gemaakt.

Vincent Hunink maakte de eerste Nederlandse vertaling van deze schandaalkroniek, die onder de wat rellerige titel *Het schandelijke leven van Heliogabalus, de decadentste keizer van Rome* onlangs door uitgeverij Athenaeum - Polak & Van Genneep op de markt is gebracht. Prijs: f 15,- 🍷

Omslag van *Het schandelijke leven van Heliogabalus*

Vertaald

Hoewel ooit eens een boekje is verschenen met uitspraken en citaten van Louis Couperus, kan degene die om snedige aforismen verlegen zit toch beter terecht bij zijn Engelse confrater Oscar Wilde. Wie goede sier wil maken op een receptie of verjaardag, hoeft niet meer het volledige werk door te spitten, maar kan terecht bij Het Oscar Wilde citatenboek (samenstelling en vertaling W. Hansen en Jos Verstegen, Meulenhoff, f 25,-). Vooruit, eentje dan: 'Intellect is een vorm van overdrijving, en het verwoest de harmonie in ieder gezicht.'

De Amerikaanse schrijfster Edith Wharton (1862-1932), voornamelijk bekend van haar roman *The Age of Innocence*, schreef evenals Couperus vaak over de hypocrisie binnen de hogere kringen uit haar tijd. Lily Bart, de hoofdpersoon uit *The House of Mirth* (1905), heeft dan ook wel wat weg van Eline Vere. Deze roman is onlangs onder de titel *Het huis der vreugde* in het Nederlands door uitgeverij Bert Bakker op de markt gebracht. Prijs: f 36,50.

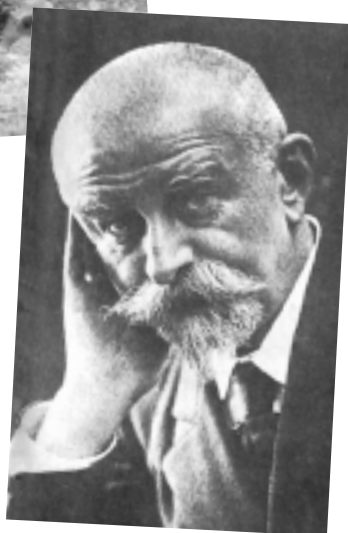
In de vertaling van Theo Kars verscheen bij Querido de roman *Neef Pons* (f 75,-) van Honoré de Balzac. Dit boek vormt samen met *Nicht Bette* het tweeluik Arme familieleden.

De Nederlandse uitgave van alle verhalen van Guy de Maupassant door uitgeverij Veen vordert gestaag. Dit jaar verschenen er twee nieuwe delen: *Eenzaamheid* en *De brandstapel* (beide f 49,50). De vertaling was weer in handen van Hans van Cuijlenborg.

Van Joris-Karl Huysmans verschenen twee essaybundels in Nederlandse vertaling. De eerste, vertaald door Piet Meeuse, met een nawoord van Maarten van Buuren, is een selectie uit zijn opstellen over beeldende kunst. Huysmans laat hierin

zijn licht schijnen over onder anderen Cézanne, Whistler, Rops, Moreau en Degas. De bundel *Voorkeuren* is een uitgave van Stichting Voetnoot en kost f 59,50. Het tweede boekje bevat een tweetal essays over Huysmans' verblijf in de Lage Landen. In *Holland*, een uitgave van Athenaeum - Polak & Van Genneep, in de vertaling van Rosalien van Witsen kost

f 15,-. 🍷

Joris-Karl Huysmans

Korte Arabesken

Snelweg vernoemd naar Couperus?

Hoewel velen hem eerder in verband zullen brengen met door paarden getrokken rijtuigen, was Louis Couperus dol op autorijden. Tenminste, hij liét zich graag rijden, bijvoorbeeld door zijn vriend Orlando, want zelf heeft Couperus nooit een automobiel bezeten. Misschien zou de auteur het wel hebben kunnen waarderen als hij wist dat decennia later een snelweg naar hem vernoemd zou worden.

Dat is althans het plan van de Delftse architecte en hoogleraar mobiliteits-esthetiek Francine Houben. Zij pleit voor een minder versnipperde en meer esthetisch verantwoorde bebouwing langs de Nederlandse snelwegen. Als eerste zou de A12 een facelift moeten ondergaan, die dan wordt omgedoopt tot de Couperus-route. Andere Nederlandse beroemdheden die in haar plannen worden geëerd met een stuk asfalt zijn Erasmus en Rembrandt. ↵

www.louiscouperus.nl

In oktober 2000 zette het Louis Couperus Genootschap zijn eerste schreden op de digitale snelweg met de presentatie van een eigen website. Daarmee werd in een leemte voorzien, want ondanks de onoverzienbare informatie die heden ten dage over Nederlandse literatuur op internet te vinden is, was er nog geen website voorhanden die de surfer op overzichtelijke wijze informatie over het leven en werk van Louis Couperus verschafte.

Zoals reeds in het vorige nummer van *Arabesken* werd gemeld, had de website in eerste instantie een bescheiden, basale opzet en zou zij langs lijnen van geleidelijkheid worden uitgebreid tot hét Couperus-forum op internet. Inmiddels hebben wij daar, gesteund door de vele positieve reacties die we hebben ontvangen, een begin mee gemaakt. Zo kunt u nu grasduinen door de inhoudsopgaven van alle tot nu toe verschenen afleveringen van het

Nieuwsbulletin en *Arabesken*. Sommige artikelen staan ook integraal online. Er zullen regelmatig titels worden toegevoegd, wellicht ook uit andere tijdschriften. Verder wordt u natuurlijk ook in de toekomst op de hoogte gehouden van het laatste nieuws over Couperus en activiteiten van het Genootschap. Niet onvermeld mag blijven dat enkele bezoekers reeds gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om zich inmiddels via de website aan te melden als donateur.

De belangrijkste vernieuwing van dit jaar echter is - en we kondigen het met gepaste trots aan - de presentatie van een database met bibliografische gegevens van secundaire literatuur en recensies over het leven en werk van Louis Couperus. De database, die naar alle waarschijnlijkheid deze maand, of anders de volgende, operationeel zal zijn, bevat op dit moment zo'n slordige 2100 titels. De redactie hoopt met dit gegevensbestand vooral wetenschappers, studenten en scholieren een handig hulpmiddel te bieden. De bibliografie is te ontsluiten via verschillende ingangen; men kan zoeken op auteur, titel, bron, jaartal, datum, maar ook op trefwoorden als bijvoorbeeld film, klassieke oudheid, *De stille kracht*, correspondentie, Indië, enzovoort. Hoewel behoorlijk uitgebreid, is de bibliografie verre van volledig. De redactie doet bij deze dan ook een oproep aan u om onze bibliografie te helpen completeren en zonodig te verbeteren. Het e-mailadres: redactie@louiscouperus.nl.

Het zou natuurlijk nog mooier zijn als je met één muisklik het gevonden artikel of boek ook volledig op het scherm kan toveren, zo mijmert de redactie. De mogelijkheden die een medium als internet biedt, zouden dan ten volle worden benut. De redactie schiet echter wakker uit haar dagdroom als zij de consequenties overziet. Natuurlijk is er het probleem van de auteursrechten, maar bovenal: duizenden recensies, artikelen en boeken scannen en/of overtikken? De gedachte alleen al levert je een muisarm van jewelste op. Maar zeg nooit nooit. Alles langs lijnen van geleidelijkheid. ↵

Zesde Couperus-Cahier

Dit jaar verschijnt alweer het zesde Couperus-Cahier met de intrigerende titel *'En ik verheugde mij om de rijzende zon'*. Een gladiatorenverhaal van Louis Couperus.

Het hoeft geen betoog dat deze nieuwe uitgave over de Romeinse oudheid handelt, een onderwerp dat ook centraal staat in de tentoonstelling van het Louis Couperus Museum. Manfred Horstmanshoff besteedt in dit Cahier aandacht aan het verhaal *'De Naumachie'* (1910) van Louis Couperus, opgetekend in de bundel *Schimmen van Schoonheid*.

In dit korte verhaal beschrijft Couperus in levendige kleuren een historische gebeurtenis: een – letterlijk - grootscheeps gladiatorengevecht dat in het jaar 52 na Christus door keizer Claudius werd georganiseerd. De Romeinse geschiedschrijvers Tacitus en Suetonius hebben ons, en Couperus, over die in scène gezette zeeslag uitvoerig geïnformeerd en het is dan ook verrassend om te zien hoe meesterlijk Couperus het historisch materiaal bewerkt heeft. We zien en horen de gebeurtenissen voor en tijdens de beslissende slag door de ogen en de oren van de gladiator Pollio, een creatie van Louis Couperus. We beleven de spanning van het gevecht en de romantiek van het happy end. De ten dode opgeschreven gladiator begint, geholpen door een amulet, een azuurblauwe scarabee, aan een nieuw leven.

In dit Cahier worden zowel de antieke bronnen als de tekst van *'De Naumachie'* afgedrukt, zodat de werkwijze van de auteur duidelijk zichtbaar wordt. De historische achtergronden van het verhaal, met name die van de gladiatorengevechten en van keizer Claudius, worden uitvoerig belicht. Ten slotte zal Manfred Horstmanshoff een interpretatie van deze geschiedenis geven: uit de dood naar het leven, door de macht van de liefde. Aan het eind van het boek bevindt zich een verklarende woordenlijst. Het Cahier is rijk geïllustreerd.

Manfred Horstmanshoff is Fellow-in Residence 2000-2001, Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) in Wassenaar, en verbonden aan de Universiteit Leiden als universitair docent Oude Geschiedenis.

Couperus Cahier VI zal eind juni 2001 verschijnen. U kunt 'En ik verheugde mij om de rijzende zon'. Een gladiatorenverhaal van Louis Couperus bestellen door f 25,- (inclusief verzendkosten) over te maken naar girorekening 6000367 ten name van Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag. Belangstellenden in en buiten Nederland betalen f27,50. Onze Belgische donateurs kunnen BEF 460,- overmaken op rekening 414-3344161-25 bij KBC Bank. Belangstellenden betalen BEF 580,- op dezelfde rekening. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden! U ontvangt het boek dan zo spoedig mogelijk thuis.

De Cahier-abonnees krijgen Cahier VI automatisch toegestuurd.

Egyptische scarabee. Foto: Rijksmuseum van Oudheden, Leiden

Colofon

Arabesken

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Negende jaargang, nummer 17, mei 2001
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
- Redactie** Karin de Graaff (eindredactie)
Peter Hoffman
- Medewerker** Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen Arabesken gratis. Minimale donatie per jaar f44,50. Losse nummers: f 12,50, te bestellen bij de uitgever door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* kunnen in tweevoud en op diskette (liefst als WP5.1-bestand) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag of via e-mail: P.Hoffman@chello.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexion

ING **BANK**

WELEDA

ISSN 0929-6344

Louis

Couperus

& Genootschap

Postbus 11637
2502 AP Den Haag